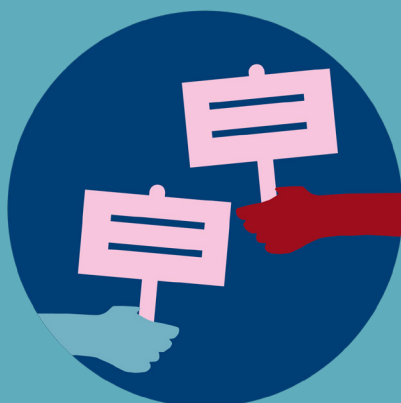

Demokratisk beredskap

- ett skolmaterial för undervisning
på högstadiet och gymnasiet

SVENSKA
LOTTAKÅREN

En brygga mellan skola, totalförsvaret och civilsamhället.

Svenska Lottakårens skolmaterial, Demokratisk beredskap, är framtaget med finansiellt stöd av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB. Ambitionen är att ge konkret stöd i undervisningen på högstadies- och gymnasienivå. Med utgångspunkt från **fem olika teman** ges förslag på färdigpaketerade lektioner som består av faktakunskap, övningar och reflektioner.

Till varje lektion ges undervisningsstöd i form av länkar till webbsidor, pdf-er, filmer, powerpointpresentationer med mera.

Materialet omfattar även **Lottapoddens miniserie** med samma namn *Demokratisk beredskap* med tillhörande lektionsförslag, samt **guider** kring upprättande av elevråd och genomförande av skolval.

Till materialet hör en **metodbank** som kan användas fristående eller i de olika lektionerna.

Skolmaterialet syftar till att väcka intresse, skapa engagemang för arbete med demokrati och mänskliga rättigheter samt förbereda elever för ett aktivt medborgarskap.

En utgångspunkt i materialet är att alla står upp för och försvarar demokratin och att vi – du, jag och alla runt omkring oss – behöver träna demokrati.

Observera!

Vi har uppskattat tidsåtgången för respektive lektion. Dessa tider anges i timmar (60 minuter). Materialet är flexibelt och du kan anpassa innehållet och tiden utifrån din situation.

Denna pdf innehåller klickbara länkar till material du behöver för de olika lektionerna. Denna symbol ➡ markerar att det finns en klickbar länk, klicka på raden med pilen så öppnas länken. Majoriteten av dessa länkar går till externa sidor som vi inte styr över. Om en länk inte fungerar kan det bero på att dokumentet är flyttat. Prova att googla dokumentets namn så hamnar du förhoppningsvis rätt. Om du upptäcker någon felaktig länk, mejla oss gärna på info@svenskalottakaren.se, så vi kan uppdatera i materialet.

Innehållsförteckning

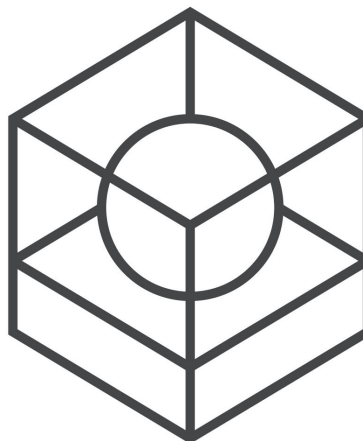
TEMAN

Mänskliga rättigheter och barnkonventionen	7
Källkritik och politik	12
Utöva demokrati i skola och samhälle	21
Att försvara demokratin	28
Värderingar	37
LOTTAPODDEN	42
GUIDE TILL DEMOKRATI I SKOLAN	51
METODBANK	60

Vet du att demokratin har en symbol?

Stiftelsen Expo anordnade våren 2021 en tävling för att ta fram en symbol som motpol till alla hatsymboler som florerar kring oss. Bakom det vinnande bidraget står en digital designer, Rebecka Wijk Fagerberg.

Demokratins värde symboliseras av ett klot placerat i en glasmonter. Klotet, eller cirkeln, representerar demokratins grundläggande värderingar och väggarna utgör ramarna som upprätthåller systemet. Glasmontern står för transparens och yttrandefrihet och symboliserar vikten av att värna om demokratin och skydda den mot angrepp.

Översikt

I FEM TEMAN PRESENTERAS olika aspekter som berör demokrati. Inom varje tema ges lektionsförslag och länkar till undervisningsmaterial.

1. MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER OCH BARNKONVENTIONEN

Kunskap om mänskliga rättigheter och barnkonventionen är grundläggande för att förstå vad demokrati innebär.

2. KÄLLKRITIK OCH POLITIK

Att kunna värdera, verifiera och hantera information är centralt för att värna om demokratin. Likaså behövs en förståelse för hur vårt politiska system fungerar, såväl inom Sverige som EU.

3. DEMOKRATI I SKOLA OCH SAMHÄLLE

På vilket sätt går det att påverka? Genom diskussion och reflektion synliggörs på vilket sätt demokrati ger möjlighet att påverka vardagslivet.

4. ATT FÖRSVARA DEMOKRATIN

Vad är det egentligen vi ska försvara? Och vem ska försvara vad? Vad är totalförsvaret och vilket ansvar innebär det för den enskilda individen.

5. VÄRDERINGAR

Att kunna se och förstå normer, värderingar och begrepp som exempelvis tolerans, vilket är viktigt för att skapa en demokratisk och inkluderande miljö.

UTÖVER MATERIALETS OLIKA TEMAN presenteras lektionsförslag och övningar kopplade till Lottapodden, konkreta guider för att utöva demokrati i skolan och en metodbank.

LOTTAPODDEN

I Lottapoddens miniserie *Demokratisk beredskap* diskuteras olika aspekter av demokrati. I skolmaterialet hittar du länk till respektive avsnitt och du får förslag på lektionsupplägg.

GUIDE TILL DEMOKRATI I SKOLAN

Guiderna ger konkret vägledning hur arbetet med ett elevråd kan organiseras och hur skolval kan genomföras.

METODBANK

I skolan ska elever utveckla demokratiska förmågor som till exempel kommunikativ förmåga och kritiskt tänkande för att förberedas för ett liv som demokratiska samhällsmedborgare. Dessa förmågor utvecklas bland annat genom att kommunicera och delta aktivt i reflekterande samtal. I metodbanken får du tips på övningar som bidrar till att utveckla dessa typer av förmågor.

100 år av demokrati

År 2021 har Sverige haft allmän rösträtt i 100 år – det är värt att fira och uppmärksamma! En förutsättning för en stark demokrati är att människor engagerar sig, känner ansvar och ägarskap för den och står bakom dess principer. För att vi ska kunna vara delaktiga i att främja, förankra och försvara demokratin behöver vi kunskaper om hur demokratin fungerar, hur man kan påverka och hur detta arbete går till i praktiken. Med kunskap stärker vi vår egna demokratiska beredskap och kan stå upp för att försvara våra gemensamma fri- och rättigheter varje dag.

Demokrati kräver att människor engagerar sig. Det gäller lika mycket idag som 1918 då denna bild togs. Fotografen Cecilia Nelson fångade här en rösträttsdemonstration i Malmö. Bilden kommer från Riksdagens Pressbilder.

”Skolan är vår enda gemensamma plats att fostra demokrater”

Erik Amnå Fil. dr. professor i statskunskap

Utbildningen i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna. Skolan har en uppgift att förbereda elever för ett framtida liv som aktiva samhällsmedborgare, men elever har även rättigheter här och nu. Att ge kunskaper och värderingar som möjliggör ett aktivt samhällsdeltagande är både ett uppdrag gentemot varje enskild elev men är också ett samhällsuppdrag i stort.

Regeringen säger i *Strategi för en stark demokrati – främja, förankra, försvara* att den svenska demokratin står på en stark grund och att de grundläggande fri- och rättigheterna har en stabil förankring i befolkningen. Samtidigt ser regeringen att det finns utmaningar för demokratin vilket gör att demokratin inte kan tas för given.

För att vi ska kunna försvara demokratin behöver vi skaffa oss demokratisk beredskap precis som vi har beredskap för en kris. Runt om i världen finns demokratier som försvagas och utmanas. Utmaningarna finns även i Sverige. Ojämnt deltagande, desinformation och propaganda, hot mot opinionsbildare och mer aktiva antidemokratiska aktörer är några av de utmaningar den svenska demokratin står inför. En viktig del i att försvara demokratin är att använda sin rösträtt men också att bilda sig en uppfattning i samhällsfrågor och kritiskt värdera nyheter och samhällsinformation.

TEMA 1

Mänskliga rättigheter och barnkonventionen

Genom övningar ska eleven få ökad kunskap och förståelse för de mänskliga rättigheterna och en insikt om de olika förutsättningar och förhållanden som råder runt om i världen.

PRESENTATION AV TEMA 1

Mänskliga rättigheter och barnkonventionen

Lärandemål

Eleverna ska lära sig mer om de mänskliga rättigheterna och barnkonventionen och få möjlighet att reflektera kring vad de innebär.

Innehåll

Två lektionsförslag:

- Fakta och övningar om mänskliga rättigheter och barnkonventionen
 - Spela Svenska FN-förbundets kortspel
-

Bakgrund

I utformningen av skollagen är utgångspunkten att lagstiftarna har tagit hänsyn till barnkonventionen. Därför är det viktigt att veta vad barnkonventionen innebär. Konventionens syfte är att garantera alla barn, världen över, deras mänskliga rättigheter. Sverige ratificerade barnkonventionen utan reservationer 1990. Skollagen slår fast: "Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna som det svenska samhället vilar på."

De mänskliga rättigheterna är universella, men huruvida de efterföljs i ett land är beroende av vilka förutsättningar som råder i landet. Sedan 1 januari 2020 är barnkonventionen lag i Sverige.

Barnkonventionens huvudprinciper

Barnkonventionen består av 54 artiklar. Det finns fyra huvudprinciper, vilka Rättsrådet beskriver så här:

- Artikel 2 Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.
- Artikel 3 Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet.
- Artikel 6 Varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas.
- Artikel 12 Barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör dem. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

Lektionsförslag 1

Fakta och övningar kring mänskliga rättigheter och barnkonventionen

Tidsåtgång: 1-2 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- Barnkonventionens 54 artiklar från Unicef ➡
- *De mänskliga rättigheterna på två minuter* (film, 2 min, källa: Forum för levande historia) ➡
- *När de mänskliga rättigheterna kränks* (film, 8,05 min, källa: UR play) ➡

FAKTA

Undersök de mänskliga rättigheterna

Titta på de två filmerna. De förklarar på ett kortfattat sätt vad de mänskliga rättigheterna är, när och hur de kom till samt visar exempel på när de mänskliga rättigheterna kränks.

ÖVNING Reflektion och diskussion

Dela in eleverna i par. Diskutera frågeställningarna och skriv ner stödord till era diskussioner.

- Vad menas med att "alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter"?
- Behandlas alla människor lika i Sverige (barn, vuxna, råder jämställdhet mellan könen, pågår rasism, främlingsfientlighet, mobbning etc.)?

Diskutera sedan vidare med ett annat par, så att ni blir fyra personer.

- Behövs de mänskliga rättigheterna? Varför/varför inte?

FAKTA Barnkonventionen

Ta fram barnkonventionens 54 artiklar från Unicef och dela in eleverna i par. Varje par väljer ut tre av konventionens artiklar som de anser vara extra viktiga eller intressanta. Sammanfatta vad de handlar om. Förklara varför just dessa är viktiga.

- Vilka artiklar i barnkonventionen tycker klassen är viktigast?

ÖVNING

Prioritering, reflektion och diskussion

Skriv upp alla artiklar som eleverna har valt ut på tavlan. Använd sedan metoden pluppning, som fungerar bra när en grupp behöver prioritera frågor. Varje deltagare får tio pluppar. Använd post-it-lappar, häftstift eller en penna att pluppa med.

På den artikeln som deltagaren anser vara viktigast placeras fyra pluppar. På den näst viktigaste placeras tre pluppar, den efterföljande i ordningen två och slutligen placeras en plupp ut. När alla deltagare placerat ut sina pluppar kan gruppen se sin gemensamma prioriteringslista.

- Försök att placera in de utvalda artiklarna under någon av de fyra grundprinciperna. Diskutera i helklass.

Är det någon artikel som passar bra under flera av barnkonventionens huvudprinciper?

ÖVNING Skriva

Be eleverna besvara följande frågeställningar enskilt:

- Varför finns barnkonventionen?
- På vilket sätt påverkas du av barnkonventionen?
- Vilka kan behöva lära sig mer om barnkonventionen?
- Hur har eleverna gått tillväga för att hitta information om barnkonventionen?
- Vad behöver barn för att få ett bra liv?

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna besvara följande frågeställningar:

- Har du lärt dig något nytt under lektionen?
- Vad tar du med dig från övningarna?

Be eleverna att skriva ner tre till fem punkter på ett löst blad eller i sin digitala enhet.

Lektionsförslag 2

Svenska FN-förbundets kortspel

Tidsåtgång: 2-3 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- Svenska FN-förbundets kortspel
Rätt åt alla (pdf) ➡
- *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna* (pdf) ➡

ÖVNING Förberedelser

Dela in eleverna i mindre grupper. Kopiera korten som finns i undervisningsmaterialet till varje grupp. Dela även ut FN:s *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*. Möblera klassrummet med bänkar gruppvis. Lägg ut färgpennor. Följ sedan de olika stegen genom spelet.

Dags att spela!

1 Illustrera olika rättigheter

Presentera spelet och tala om att det inte är någon tävling samt att det är viktigt att alla kommer till tals. Uppmana dem att först bekanta sig med korten genom att göra en enkel illustration på varje kort. Kortet läggs sedan ut med illustrationer synliga. Därefter får eleverna veta att de är parlamentsmedlemmar i landet Botania. Som spelledare kan du till exempel välja att agera som president.

2 Regeringen i Botania garanterar sina medborgare fler rättigheter

Tala om för parlamentsledamöterna att de har lyckan att bestämma i Botania, som är ett land som garanterar sina medborgare ett gott liv genom lagstiftade rättigheter, vilka motsvaras av spelkortet. Nu ska landet lagstifta om ytterligare en rättighet – frågan är vilken. Ge eleverna tio minuter för att besluta om ytterligare en rättighet för Botanias medborgare. Detta gör de genom att fylla i det tomma kortet som de sedan placerar bland övriga kort på gruppens bord. Låt grupperna redovisa och därefter samtala i helgrupp om de föreslagna nya rättigheterna.

3 Bara 16 kort kvar

Meddela att oroliga tider lett till att Botania tyvärr har fått oväntade stora utgifter. Nu kan man enbart garantera 16 av de rättigheter som står på korten. Det är gruppens uppgift att enas om vilka kort som ska tas bort. Varje grupp lägger de bortvalda korten åt sidan. Det är viktigt att alla i gruppen står bakom gruppens beslut. Sätt en tidspress på till exempel tio minuter, för att få puls i spelet.

4 Ta bort åtta kort till

Meddela att det tyvärr är en mycket allvarligare kris i landet än man tidigare insett. Regeringen måste göra ytterligare stora besparingar och kan inte garantera sina medborgare samma trygghet och välstånd som förut. Den här gången ska åtta kort tas bort. Nu får gruppen mer tid på sig att föreslå vilka kort som ska vara kvar. Uppmuntra diskussioner som uppkommer.

Lektionsförslag 2

Svenska FN-förbundets kortspel, forts

REFLEKTION Redovisa och samtala

Låt varje grupp redovisa vilka rättigheter som togs bort först. Varför? Samtala om vilka rättigheter som var svårast att välja bort. Hur kändes det att välja bort kort? Hur löste ni eventuell oenighet?

Vilka verkliga förhållanden kan leda till att en regering inte längre kan garantera sina medborgare deras rättigheter? Vad händer i ett samhälle där människor inte har dessa rättigheter? På vilket sätt hör fred och demokrati ihop med mänskliga rättigheter?

ÖVNING

Jämför med Barnkonventionen och FN:s allmänna förklaring

Låt eleverna jämföra sina kort med Barnkonventionen och/eller FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Diskutera och samtala om:

- Vilka likheter och skillnader ser ni mellan korten och konventionen samt förklaringen?
- Vad skiljer en människas mänskliga rättighet från hennes individuella önskemål och behov? Lista ett antal behov och önskemål som eleverna har. Vilka behov eller önskemål finns med/finns inte med, bland de mänskliga rättigheterna? Är det rimligt?
- De mänskliga rättigheterna är universella och odelbara. Vad betyder det?
- Borde det finnas fler universella mänskliga rättigheter? Vilka i så fall?

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna besvara följande frågeställningar:

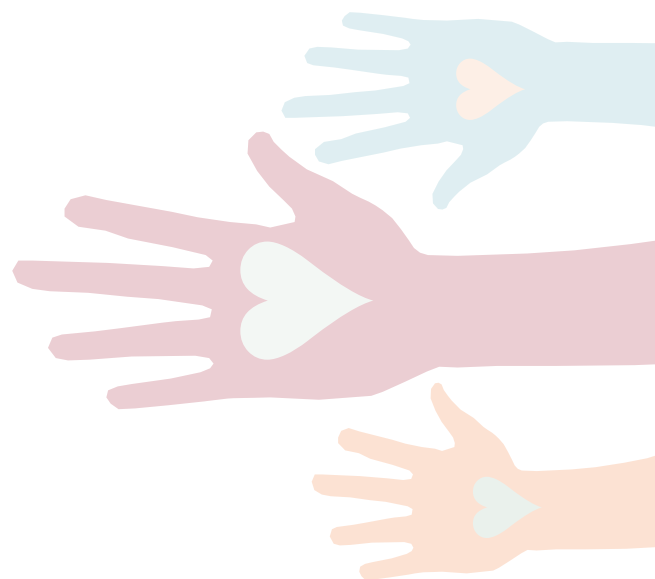
- Har du lärt dig något nytt under lektionen?
- Vad tar du med dig från spelet?

Be eleverna att skriva ner tre till fem punkter på ett löst blad eller i sin digitala enhet.

FÖRDJUPNING

Mer information om FN och mänskliga rättigheter!

- Sök på *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna* från FN (pdf). ➡
- Raoul Wallenberg Academys skolmaterial om de mänskliga rättigheterna *FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, undervisningsmaterial för gymnasieskolan*. ➡

TEMA 2

Källkritik och politik

Att utveckla den kritiska förmågan och att ta upp frågor kring källkritik finns inskrivet i kursplanerna för samhällskunskap, historia och svenska. Att kunna värdera information är en mycket viktig förmåga för att utveckla en demokratisk beredskap. Likaså behövs en grundläggande förståelse för vilka olika politiska partier som finns i Sverige och hur EU fungerar.

PRESENTATION AV TEMA 2

Källkritik och politik

Lärandemål

- Att utveckla kunskap om Sveriges demokratiska system, dess olika delar och vad det innebär för den enskilde individen
 - Att utveckla förmågan att reflektera kring och ta ställning i frågor inför beslut
 - Att utveckla förmågan att reflektera kring hur du påverkas av desinformation och propaganda
 - Att utveckla den källkritiska förmågan
 - Ökad insikt om olika politiska partier
 - Ökad insikt om EU
-

Innehåll

Fyra lektionsförslag:

- Öva begrepp och källkritiskt tänkande
 - Demokratins två ansikten
 - Politiska partier
 - Så fungerar EU
-

Bakgrund

När eleverna ska ta reda på information om ett specifikt ämne eller område behöver de använda sig av olika källor och sökfunktioner på internet. Eleverna behöver förstå och öva på ord och begrepp samt undersöka dess betydelser för att förstå hur de kan användas i olika sammanhang. Vid samtliga lektioner är det viktigt att ha ett källkritiskt förhållningssätt då eleverna söker efter information till materialets olika övningar. Källkritik är en metod för att granska information från olika källor. Metoden hjälper eleverna att ta reda på om informationen går att lita på och om den är användbar för deras arbete.

Att utveckla den kritiska förmågan och att ta upp frågor kring källkritik finns inskrivet i kursplanerna för samhällskunskap, historia och svenska. Behoven styr vilka källor eleverna kan använda då de söker information i olika sakfrågor.

Lektionsförslag 1

Öva begrepp och källkritiskt tänkande

Tidsåtgång: 1–2 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Memory* (se under avsnitt Metodbank i detta material)
- *Med andra ord* (se under avsnitt Metodbank i detta material)
- Källkritiska principer (Powerpoint) ➡
- Valfri film ur UR-serien *Fatta Sveriges demokrati* ➡

Du kan välja att göra en eller flera av punkterna. Avsluta alltid med en exit ticket.

FAKTA Källkritiska principer

Gå igenom de fyra olika källkritiska principerna som presenteras i Powerpointen "Källkritiska principer" och förklara vikten av dessa.

1. **Äkthet** – kontrollera om källan är tillförlitlig.
2. **Tidssamband** – ta reda på när källan skapades. En samtida källa är generellt sett mer trovärdig än en källa som skapats långt efter en händelse. Till exempel så förändras vårt minne ju längre tiden går.
3. **Oberoende** – undersök om källan är beroende av andra källor, till exempel om den har blivit påverkad av rykten.
4. **Opartiskhet** – granska om källan är förvrängd på grund av personliga, ekonomiska eller politiska intressen.

ÖVNING Undersöka begrepp

Dela in eleverna i par och låt dem undersöka vad följande begrepp betyder. Alternativt får olika grupper ett antal begrepp var att undersöka. Eleverna ska använda minst två olika källor.

- Demokrati
- Diktatur
- Majoritet
- Minoritet
- Representant
- Direkt och indirekt (representativ) demokrati
- Allmän och lika rösträtt
- Valhemlighet
- Majoritetsprincipen
- Censur
- Öppen/sluten omröstning
- Grundlag
- Maktdelningsprincipen
- Ideologi
- Monarki
- Republik
- Utskott
- Proposition
- Motion

FAKTA Hitta begrepp

Se ett avsnitt ur någon av filmerna i serien *Fatta Sveriges demokrati*.

Eleverna skriver ner begrepp från filmen som är viktiga för att kunna förklara hur Sverige styrs.

Fortsätter på nästa sida.

Lektionsförslag 1

Öva begrepp och källkritiskt tänkande, forts

ÖVNING Spela *Memory*

Memory går ut på att para ihop ett begrepp med tillhörande beskrivning. Eleverna kan tävla i par mot något annat par, eller enskilt. Dela in eleverna i par eller i mindre grupper.

- Vad betyder begreppen? Eleverna hjälper varandra att ta reda på begreppens innebörd.
- Skriv ner begreppet på en lapp och begreppets beskrivning på en annan lapp. Blanda lapparna och påbörja spelet.

ÖVNING Med andra ord

Denna övning är en påbyggnad från spelet *Memory* och går ut på att eleverna ska tävla mot varandra i par. Eleverna har, precis som i *Memory*, lappar med begrepp. Denna gång är det dock bra att beskrivningen av begreppet finns med på samma lapp. Den ena personen i paret tar en lapp och försöker förklara begreppet med andra ord för sin medspelare. Medspelaren ska gissa vilket begrepp som står på lappen.

ÖVNING Tävling!

Paret får en till två minuter på sig att klara så många lappar som möjligt. När tiden är slut får de skriva upp hur många lappar de klarade. Turen går sedan över till det par de möter. Det par som tagit mest lappar när samtliga lappar är slut, har vunnit.

ÖVNING Källhänvisningar

Var hämtade eleverna informationen ifrån? Var det ifrån läroboken, riksdagens webbplats eller från något annat ställe? Be eleverna att skriva källhänvisningar till de olika begreppen. Låt eleverna sedan skriva meningar där begreppen används på ett väl fungerande sätt, och i olika sammanhang.

Exempel:

Monarki: Ett land är en monarki om statschefen är en kung eller drottning, som i Sverige.

Ideologi: En ideologi är en samling idéer och värderingar som bildar en helhet av åsikter.

Eleverna läser upp sina meningar för varandra och resonerar kring begreppens olika betydelser, nyanser och värden. Om elever har undersökt olika begrepp är det viktigt att eleverna får ta del av varandras efterforskningar.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Det arbetssätt som jag tyckte bäst om i det här undervisningsexemplet var...
- Jag har lärt mig att...
- När jag söker efter information från olika källor måste jag tänka på att...

Lektionsförslag 2

Demokratins två ansikten

Tidsåtgång: 1 timme

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Fyra Hörn* (se under avsnitt Metodbank i detta material)

Du kan välja att göra en eller flera av frågorna/påståendena nedan. Avsluta alltid med en exit ticket.

ÖVNING Fyra hörn

I det här undervisningsexemplet ska deltagarna öva på att ta ställning i olika frågor och även visa sitt ställningstagande genom att ställa sig i ett visst specifikt hörn som motsvarar den åsikt som eleven har. Markera fyra hörn i ett klassrum. Läraren ställer sig i mitten av rummet och samlar eleverna runt sig. Ställ olika frågor med koppling till demokrati. Till varje fråga får eleverna fyra svarsalternativ. Varje elev får bara välja ett av alternativen och visar vilket svar de valt genom att gå och ställa sig i det hörn som motsvarar deras val. Läraren pekar ut vilket hörn som representerar svarsalternativet för a, b, c eller d. Ett av alternativen ska alltid vara öppet för ett eget alternativ. Eleverna är fria att tolka alternativen som det passar dem själva bäst. De olika svaren öppnar upp för diskussion och samtal.

- 1 Vad anser du vara det positiva med demokrati?
 - a. Alla kan delta
 - b. De styrande stöds av en majoritet
 - c. Besluten blir bättre
 - d. Eget alternativ
- 2 Vad är svårt eller problematiskt med demokrati?
 - a. Det blir kaos när alla får vara med och tycka
 - b. Ingen tar ansvar
 - c. Sämre beslut
 - d. Eget alternativ

- 3 Vem har ansvar för att skapa en bättre värld?
 - a. Det civila samhället – du och jag
 - b. Enskilda länder
 - c. Olika internationella organisationer, exempelvis FN
 - d. Eget alternativ

- a. Det civila samhället – du och jag
- b. Enskilda länder
- c. Olika internationella organisationer, exempelvis FN
- d. Eget alternativ

- 4 Det största hotet mot fred i världen är:
 - a. Att ledare/länder vill ha mer makt
 - b. Att vissa länder har naturresurser som andra länder vill åt
 - c. Främlingsfientlighet/rasism
 - d. Eget alternativ

- a. Att ledare/länder vill ha mer makt
- b. Att vissa länder har naturresurser som andra länder vill åt
- c. Främlingsfientlighet/rasism
- d. Eget alternativ

- 5 Jag utövar demokrati...
 - a. När jag går och röstar
 - b. När jag engagerar mig i en ideell förening
 - c. Det gör jag inte
 - d. Eget alternativ

- a. När jag går och röstar
- b. När jag engagerar mig i en ideell förening
- c. Det gör jag inte
- d. Eget alternativ

ÖVNING Skriva

Eleverna väljer en av frågorna som de tog ställning för i övningen *Fyra hörn* och skriver en resonerande text där valet motiveras mer utförligt.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Det som var svårast med övningen fyra hörn var...
- Det som är positivt med att leva i en demokrati är...

Lektionsförslag 3

Politiska partier

Tidsåtgång: 3–4 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Ledamöter & Partier* (Riksdagens webbplats) ➡

I detta undervisningsexempel ska eleverna granska politiska partiers informationsmaterial, skriva om olika partier, skapa affischer och sprida informationen till andra.

ÖVNING **Insamling av fakta**

Eleverna ska samla in fakta om ett parti. Detta kan ske enskilt eller i par. Förslagsvis lottas partierna ut till eleverna. Några elever/elempar kommer att få samma parti. De kan då hjälpa varandra under arbetets gång. Utgå till exempel från de partier som finns i riksdagen idag.

Sammanställ följande om respektive parti:

- Namn
- Förkortning
- Symbol
- Ledare
- Tre viktiga frågor som partiet arbetar mycket med, motivera!
- Något som partiet tycker är extra viktigt att lyfta fram.
- Vilka andra partier brukar ditt utvalda parti samarbeta med?
- Det här tycker jag om partiets politik!

ÖVNING **Kritisk granskning**

Studera de källkritiska principerna, se lektionsförslag 1.

Gå igenom vad som menas med begreppen äkthet, tidssamband, oberoende och opartiskhet. Vem som står bakom källan och varför källan är skapad, och skriv upp de resultat ni kommer fram till.

Diskutera:

- Går det att lita på all information som finns om ett parti enbart genom att ta fram information från partiets egen webbplats?
- Vilka andra källor kan eleverna söka information ifrån?

REFLEKTION **Enskilt, i par och alla**

Eleverna skriver enskilt ner stödord kring frågeställningarna.

- Är det som står i informationsmaterialet sant? Hur vet jag det?
- Vilka fakta lyfts fram? Finns det något som inte sägs?
- Vilka huvudfrågor lyfter partierna fram? Miljö, skola, jobb etc.
- Hur tror ni att de som ser affischerna eller nås av partiernas information tänker?
- Hur påverkas du av informationen? Litar du på vad som står?
- Vad får det för konsekvenser om partierna sprider halvsanningar, lögnar eller överdrifter?
- Är det viktigt att ställa krav på att det som sägs ska vara sant? Varför? Varför inte? Eller, är det okej att affischer och partimaterial innehåller överdrifter och halvsanningar?

Diskutera sedan frågeställningarna i par och därefter i helklass.

Fortsätter på nästa sida.

Lektionsförslag 3

Politiska partier, forts

ÖVNING Skapa en affisch

De elever som har sökt fakta om samma parti delas in i mindre grupper. Varje grupp får i uppdrag att skapa ett collage eller affisch om partiet. Gruppen ska även leta efter information om vad partiet har för huvudfrågor. Till exempel Miljöpartiet har miljöfrågor i fokus. Partiets huvudbudskap eller en av partiets viktigaste frågor ska framkomma på affischen.

Följande information ska finnas på affischen:

- Namn på partiet
- Partiets symbol
- Partiledare
- Vilken/vilka viktiga frågor driver partiet
- Någon bild eller illustration

Jämför affischen med partiets egna valaffischer. Använd internet och sök på ordet "valaffischer".

ÖVNING Sprida informationen

Sätt upp alla affischer och collage bredvid varandra och skapa en utställning. Grupperna får berätta om det parti de har undersökt. Bjud även in andra klasser till utställningen så att fler får ta del av informationen.

Tips! Använd QR-koder! Grupperna kan skriva texter om de olika partierna. På affischen passar det bra att sätta en QR-kod. När koden skannas av kan man komma till elevernas längre text om partiet. Läs mer på webbplatsen skapaqrkod.se.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Det arbetssätt som jag tyckte bäst om i det här undervisningsexemplet var...
- Jag har lärt mig att...
- När jag söker efter information från olika källor måste jag tänka på att...

Lektionsförslag 4

Så fungerar EU

Tidsåtgång: 2 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- Kapitelt *Så kan du påverka* under sidan eu.riksdagen.se ➡
- *Så funkar E* (film, 3 min, Riksdagens EU-webbplats) ➡
- *Memory* (se under avsnitt Metodbank i detta material)
- EU och dess institutioner (Powerpoint) ➡
- Riksdagens EU-webbplats ➡

FAKTA Film

Börja lektionen med att titta på filmen "Så funkar EU" (3 min) som finns på riksdagens EU-webbplats (du behöver scrolla ner för att komma till filmen). På webbplatsen finns sedan information under rubrikerna "Vad är EU?", "Vad gör EU?", "EU i riksdagen" och "Du i EU". Under lektionen ska eleverna arbeta med det material som finns på webbplatsen, läsa och diskutera dess innehåll.

FAKTA EU och dess institutioner

Gå igenom powerpointen *EU och dess institutioner*.

Alla som är medborgare i ett EU-land är också medborgare i EU. Riksdagen skriver:

"Som EU-medborgare har du rätt att rösta i val till Europaparlamentet, resa fritt eller arbeta och studera i andra EU-länder. Du har också möjlighet att lämna synpunkter på EU:s lagförslag eller komma med egna idéer. Du kan kontakta svenska myndigheter och EU:s institutioner för att få information om olika frågor."

För att kunna påverka sin egen framtid behöver eleverna känna till vilka möjligheter och rättigheter de har som EU-medborgare. Här tar vi reda på mer om EU:s institutioner och eleverna ska titta på filmer om EU samt undersöka vilka rättigheter EU-medborgare har.

EU har flera viktiga institutioner som samarbetar för att göra det bättre för alla i EU.

EU-kommissionen föreslår lagar.

Europaparlamentet och **Ministerrådet** diskuterar förslagen och säger ja eller nej till lagarna. Om de säger ja till en ny EU-lag måste alla EU-länder göra så att lagen följs. Lagarna står över svensk lag.

EU-domstolen ser till att alla följer EU:s lagar på samma sätt.

Revisionsrätten kontrollerar att EU använder sina pengar på rätt sätt.

FAKTA

Dina rättigheter som EU-medborgare

"Alla som är medborgare i ett EU-land är också unionsmedborgare i EU, så kallade EU-medborgare. Med EU-medborgarskapet följer en rad rättigheter."

(Sveriges riksdag, EU-information)

Eleverna öppnar filen "Du i EU" som finns på riksdagens EU-webbplats. De ska sedan läsa de texter som handlar om rättigheter i EU och hur man göra för att påverka inom EU. Eleverna listar nyckelord och begrepp som de sedan använder när de spelar "Memory".

ÖVNING Spela "Memory"

Dela in eleverna i par eller i mindre grupper. I paren/grupperna får de hitta förklaringar till de begrepp som de har listat ovan.

Skriv ner begreppen på lappar (ett begrepp per lapp) och begreppets beskrivning på andra lappar. Blanda lapparna och påbörja spelet. Memory går ut på att para ihop ett begrepp med tillhörande beskrivning. Eleverna kan tävla i par mot något annat par, eller enskilt.

Fortsätter på nästa sida.

Lektionsförslag 4

Så fungerar EU, forts

FAKTA

Undersök möjligheter att påverka inom EU

Förklara med egna ord, vad menas med: *Du kan påverka EU genom att rösta.*

Läs mer på *Så kan du påverka* på riksdagens EU-webbplats. ➡

ÖVNING Diskussion

Dela in eleverna i mindre grupper. Besvara frågorna gemensamt i gruppen och välj ut ett till tre konkreta förslag/grupp som diskuteras vidare i helklass.

- Vilka åtgärder tror eleverna skulle behövas för att öka ungas intresse för politik och samhällsfrågor?
- Upplever eleverna att det är enkelt eller svårt att engagera sig och påverka i samhället?
- Hur skulle de vilja att det såg ut? Till exempel att det finns mer lättillgänglig information om frågor som rör unga, tydligare vägar för hur det går till att påverka, ökat samarbete mellan skola och olika politiska nivåer etc.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Att Sverige är medlem i EU innebär att jag...
- Det jag har lärt mig om EU är...

FÖRDJUPNING Tips!

Kontakta en EU-parlamentariker

Bjud in EU-parlamentariker till skolan, detta är kostnadsfritt och görs enkelt via mejl. Låt eleverna arbeta fram frågor som de får ställa. Eleverna kan till exempel ta fram frågor om möjligheter till studier eller arbete i Europa.

Kontaktuppgifter till EU-parlamentariker i samtliga 27 EU-länder finns på Europa-parlamentets webbsida *Members of the European Parliament*. ➡

Filmer om EU

Filmserien "EU i fokus" ➡ från UR Play har fyra avsnitt på femton minuter. Där finns även en lärarhandledning och programmanus.

- In eller ut ur EU?
- EU och demokratin
- Asylpolitiken
- Lobbyism

Demokrati i skolan

Arbete i elevråd och att genomföra skolval är viktiga övningar i demokrati. Guide till hur de kan genomföras hittar du i detta skolmaterial under temat *Utöva demokrati i skola och samhälle*.

TEMA 3

Utöva demokrati i skola och samhälle

"Elever har rätt till inflytande över sin utbildning och sin arbetsmiljö. Det bygger upp elevernas förmåga att ta eget ansvar och ökar lusten att lära."

Skolverket

PRESENTATION AV TEMA 3

Utöva demokrati i skola och samhälle

Lärandemål

Eleverna ges möjlighet att granska sin egen vardag och se vilka demokratistärkande aktiviteter de kan genomföra i sitt närområde. De förslag som arbetas fram ska vara möjliga att arbeta med inom skolarbetet, antingen via undervisningen eller via skolans elevråd/elevkår. Rektor är ytterst ansvarig för skolans verksamhet med de aktiviteter som skolan inleder med aktörer utanför skolan, därmed behöver skolledningen med rektor få kännedom om, samt ta ställning till, de arbeten som önskas genomföras. För eleverna gäller det därför att ta fram goda argument för att kunna driva sitt arbete vidare.

Innehåll

Tre lektionsförslag:

- Demokrati i ditt närområde
 - Påverka din kommun
 - Inflytande och påverkan i skolan
-

Bakgrund

Det finns flera sätt att påverka i en demokrati. Några av de formella sätten är att rösta i allmänna val, gå med i ett politiskt parti eller att skriva medborgarförslag. Andra sätt att påverka är att bilda opinion genom att exempelvis skriva debattartiklar eller att blogga. Genom skollagen har eleverna även rätt till inflytande i sin egen skolmiljö. Detta inflytande innebär att elever kan spela en aktiv roll i undervisningen och bli delaktiga i sitt eget lärande. I en skolas elevråd lär sig eleverna att vara med och påverka samt tränas i den demokratiska processen, till att bli aktiva samhällsmedborgare. Genom att ge eleverna praktiska verktyg och sätt att handla genom olika faser stöttas elevernas demokratiarbete i skolan. En fördjupad vägledning kring elevrådsarbete och skolval finns i kapitlet *Guide till demokrati i skolan*.

Lektionsförslag 1

Demokrati i närområdet

Tidsåtgång: 1–2 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- Använd värderingsmallen för deliberativa samtal på sid 81 i pdf-en: *Förskolans och skolans värdegrund* ➔

Att aktivt ingå i olika sammanhang av grupper är ett sätt att påverka och stärka demokratin. Här får eleverna möjlighet att identifiera vad som kan vara demokratistärkande aktiviteter.

ÖVNING Identifiera grupper i samhället

Be eleverna att enskilt fundera på följande frågor och skriva ner sina reflektioner.

- Vilka olika grupper finns det i samhället och i skolan? Till exempel olika åldersgrupperingar eller intresseföreningar.
- Vilka grupper tillhör eleverna? Fotbollslaget, klassen, franskgruppen, ett kompisgäng etc.

ÖVNING Diskutera – broar och murar

Dela in eleverna i mindre grupper. Använd deliberativa samtal som arbetsmetod. Använd värderingsmallen för deliberativa samtal som finns i följande pdf: *Förskolans och skolans värdegrund*, s. 81.

Presentera listorna för varandra och diskutera följande frågeställningar;

- Finns det murar, alltså något som separerar grupperna i samhället, eller broar, det vill säga grupper som samverkar och har förståelse för varandra?
- Vad krävs för att öka toleransen mellan grupperna?
- Hur kan ni arbeta för att riva murarna och bygga fler broar?
- Vilka förutsättningar krävs för att detta ska vara möjligt?

Gruppen ska komma överens om tre olika förslag på aktiviteter de kan göra för att stärka demokratin och samarbetet i samhället.

ÖVNING

Presentera förslag på demokrati-stärkande aktiviteter

Gruppen förbereder en tre till fem minuter lång presentation där de sammanfattar sina resonemang och berättar vilka behov de ser samt hur de vill arbeta vidare för att öka samarbetet i samhället och stärka demokratin. I presentationen ska det även framgå vem/vilka som kan arbeta vidare med förslagen. De själva inom ramen av undervisningen? Elevrådet/elevkåren? Hela skolan? Kommunen?

ÖVNING Diskussion – nästa steg

Eleverna har lokaliserat behov och har presenterat olika förslag på vem/vilka som ska arbeta vidare med frågan. Vilket är nästa steg? Samtal med skolläda, kontakta kommunen, lämna över materialet till skolans elevråd? Kom gemensamt fram till nästa steg i arbetet för att stärka samarbetet och demokratin.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna skriva ner tre till fem punkter på ett löst blad eller i sin digitala enhet som de har lärt sig under lektionen. Finns det något som de vill lära sig mer om?

FÖRDJUPNING Tips!

Låt eleverna komma i kontakt med olika yrkesgrupper som polis, politiker och butiksägare. Inled samarbeten med förskolor och grund- och gymnasieskolor, alternativt samarbeten med kommunens äldreboenden. Möten över generationsgränser kan vara av stor betydelse för många elever som inte har naturliga mötesplatser för detta. Samarbetet kan leda till en större acceptans, tolerans och förståelse för varandra.

Lektionsförslag 2

Påverka i din kommun

Tidsåtgång: 4-5 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Att påverka i kommunen* (Powerpoint) ➡
- *Tips för ett interaktivt klassråd* (film, 2,06 min, från Sveriges elevråd, SVEA. Filmen finns bland annat på Youtube) ➡
- *Pluppningsmetoden* (se under avsnitt Metodbank i detta material)

Hur går man tillväga om man vill påverka i sin kommun? Det är dags att fundera och diskutera och sedan agera tillsammans. Finns något som ni skulle vilja förändra i er kommun? Vilka frågor är till exempel angelägna för unga i kommunen?

FAKTA Arbetsgång för att påverka

Genom att ge eleverna praktiska verktyg och sätt att handla genom olika faser stöttas elevernas demokratiarbete i skolan. Gå igenom powerpointen *Att påverka i kommunen* och gör de övningar som beskrivs däri.

ÖVNING Brainstorming

Dela in eleverna i mindre grupper. Låt de olika grupperna brainstorma om frågor som de vill påverka i sin hemkommun. Titta på filmen *Tips för ett interaktivt klassråd* för att komma igång med brainstormingen.

Exempel på frågor:

- En förbättrad skolmiljö
- Minska antalet elever i klasserna
- Fler fritidsverksamheter
- Områden för spontanidrott
- Fler gatlyktor för tryggare miljöer
- Bättre kommunikationer
- Sommarjobbsgaranti för unga
- Närodlad skolmat

ÖVNING

Rösta, förhandla och bilda grupper

Med utgångspunkt från de frågor som de listat ska eleverna välja ut vilka förslag de vill fortsätta att arbeta med. Detta kan göras genom pluppningsmetoden, se metodstöd.

Alla elever får tre klisterpluppar, magneter eller en whiteboardpenna att "pluppa" med. De sätter plupparna vid den fråga som de vill fortsätta arbeta med. De tre plupparna får de disponera som de vill, antingen sätta alla pluppar på ett ställe eller sprida ut dem på tre. De aktiviteter som får flest pluppar är de som eleverna väljer att arbeta vidare med.

Några frågor kanske överensstämmer med varandra, sätt ihop olika förslag om eleverna tycker att det är okej. Till exempel kan förslaget om "fler fritidsverksamheter" höra ihop med förslaget om "områden för spontanidrott".

Klassen kommer fram till ett antal frågor som de vill arbeta vidare med.

ÖVNING Bilda grupper

Klassen har till exempel röstat fram fyra olika frågor de vill arbeta vidare med. Dela in klassen i fyra olika grupper efter elevernas intresseområden. Inom gruppen kan eleverna agera inom ramen för frågan på olika sätt. De olika grupperna kan därmed vara olika stora.

Exempel:

- Sommarjobbsgaranti (beslut inom detta område tas på kommunnivå)
- Fler gatlyktor för tryggare miljöer (beslut inom detta område tas på kommunnivå)
- Bättre kollektivtrafik (beslut inom detta område tas på regionnivå)
- Närodlad skolmat (beslut inom detta område tas på kommunnivå eller via styrelsen för friskolor)

Fortsätter på nästa sida.

Lektionsförslag 2

Påverka i din kommun, forts

FAKTA Undersök

Gruppen ska ta reda på vilken beslutsnivå som gruppens aktuella fråga hanteras på samt när och hur beslut i frågan tas. För att göra detta kan följande tillvägagångssätt användas:

- Prata med personal i skolan och med skolledning
- Kontakta kommunen och fråga efter personer som arbetar med den aktuella frågan
- Granska kommunens webbplats och protokoll från olika nämnders möten. Detta är offentlig handling
- Undersök även om det finns möjlighet för eleverna att framföra sina argument för beslutsfattare

ÖVNING Påverka – Ta fram budskap

Låt eleverna ta fram egna budskap till en bestämd målgrupp, till exempel elever, lärare eller kommunpolitiker där de förklarar behovet och bakgrunden till varför de vill ha förändring.

Eleverna kan skriva upp och kanske illustrera de olika budskapen på stora papper som sätts upp i klassrummet eller i korridoren. Avsluta genom att i storgrupp diskutera hur eleverna tror att vi påverkas av budskap. Vilka budskap nås vi av under vårt liv och hur påverkar det hur vi som människor fattar beslut i våra liv?

ÖVNING Nästa steg – Agera

Nu är det dags för gruppen att besluta vilka olika sätt de vill agera på och vilka de ska kontakta för att kunna påverka. Beslutet kan tas via diskussion och konsensus eller omröstning.

Exempel:

Att skriva medborgarförslag är en möjlighet som medborgare har att direkt lämna förbättringsförslag till den kommunala verksamheten och politikerna om man tycker att något ska förändras. Alla som är folkbokförda eller skrivna i kommunen får, oavsett ålder och medborgarskap, skriva och lämna in medborgarförslag. Det innebär att även barn och

personer med utländsk bakgrund som saknar rösträtt får lämna medborgarförslag.

Förslaget kan gälla allt som rör kommunens verksamhet och som kommunen ansvarar för. Det kan till exempel handla om skola, kultur- och fritidsverksamhet, äldre- och handikappomsorg, parker, idrottsanläggningar, gång- och cykelvägar.

REFLEKTION Diskutera i grupp

Om eleverna valde att agera genom att skriva medborgarförslag är detta en process som tar tid att följa. Processen är viktig då det är ett tillvägagångssätt för att utöva samt aktivt praktisera demokrati.

- Vilka sätt har varit mest framgångsrika att agera och nå ut med ert budskap på?
- Varför tar vissa frågor längre tid att besluta om än andra?
- Hur ser beslutsgången ut från förslag till lag?

Låt eleverna repetera detta i par eller i mindre grupper. Använd sökfunktioner på internet för att se hur beslutsgången går till i er kommun.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Det bästa sättet att påverka i samhället är att...
- Om jag vill förändra något i kommunen vänder jag mig till...
- Det är viktigt att lyssna på unga för att...

FÖRDJUPNING

Stärk krisberedskapen i närområdet

Svenska Lottakårens workshop *När det oväntade händer* ger en inblick i vad en samhällskris är, vilket ansvar var och en har när samhället drabbas av en kris och hur man med enkla medel kan förbereda sig. I workshopen diskuteras även hur vi tillsammans kan stärka våra gemensamma värderingar och demokratin så att våra fri- och rättigheter inte försvagas eller försvinner. Kontakta Svenska Lottakåren om du är intresserad av att genomföra workshopen på din skola. Den tar cirka 3 timmar och är kostnadsfri.

Lektionsförslag 3

Inflytande och påverkan i skolan

Tidsåtgång: 2-3 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Brainwriting* (se under avsnitt Metodbank i detta material)
- *Mindmapping* (se under avsnitt Metodbank i detta material)

ÖVNING Vår drömskola

Dela in eleverna i mindre grupper. Varje grupp ska nu samla ihop idéer genom metoden Brainwriting. Låt varje elev skriva en idé på en lapp. Lappen skickas sedan vidare till nästa person i gruppen som får utveckla idén ytterligare. När lapparna har gått ett varv och kommer tillbaka till den elev som skrev lappen från början får alla redovisa de idéer som står på lapparna.

ÖVNING Visualisera genom mindmapp

Gruppen har nu en god utgångspunkt inför att de ska skapa en Mindmap. Mindmapping handlar om att skriva ner tankar och idéer i ett flöde. I mitten av ett stort pappersark kan eleverna skriva "VÅR DRÖMSKOLA". Sedan får idéer stråla ut i olika riktningar, kartan kan vara i form av en sol med solstrålar eller ett träd med stam, grenar och blad. Anteckningarna i kartan kan vara ord, symboler, färger, bilder, skisser som sedan sammankopplas med linjer och pilar.

Hur ser elevernas drömskola ut? Eleverna gör en Mindmap, ritar och skriver vilka visioner de har för en drömskola.

REFLEKTION

Vad kan vara möjligt att förändra?

Med utgångspunkt från visionen får eleverna tänka vidare på den skola de går i nu, vad kan vara rimligt, och även möjligt, att genomföra för att få en ännu bättre skola utifrån rådande förutsättningar? Diskutera vad som är möjligt att påverka.

Vad kan eleverna påverka i en skola?

- Får de vara med och påverka? Vilken mat som serveras i skolan? Vad som finns på skolgården? Aktiviteter?
- Vilka saker kan eleverna inte påverka?

Gruppen skriver ner tre förslag på åtgärder/aktiviteter som skulle kunna genomföras på deras skola.

ÖVNING Presentera Drömskolan

Varje grupp får presentera sin Mindmap över sin drömskola. De får även redogöra för om de kom på några konkreta åtgärder/aktiviteter som direkt kan genomföras. Sätt upp alla grupperns bilder på väggen.

REFLEKTION Vem har makten?

Låt eleverna arbeta vidare i mindre grupper. Låt dem titta på varandras bilder av drömskolan och diskutera möjliga åtgärder/aktiviteter för att kunna påverka. Vem är det som bestämmer över olika frågor?

Makthavare:

- Rektor/skolledning
- Lärare
- Kommunpolitiker
- Riksdag
- Elevråd/elevkår
- Matråd
- Elevskyddsombud
- Elever
- Vårdnadshavare
- Skolverket
- Klassråd
- Region
- EU
- Övrigt

Varje grupp får ett antal lappar. Sätt en lapp med den som bestämmer över frågan på bildens olika delar. Kommunen/huvudmannen, rektor med mera.

Fortsätter på nästa sida.

Lektionsförslag 3

Inflytande och påverkan i skolan, forts

REFLEKTION Hur kan man påverka?

Låt eleverna välja två frågor/visioner per grupp som de tycker är viktiga att uppnå. Kom sedan fram till tre steg som de kan ta för att påverka frågan i rätt riktning. Även om det är en fråga som eleverna inte kan påverka på egen hand ska de komma fram till hur de ska gå tillväga för att göra sina röster hörda.

ÖVNING Prioritering och handlingsplan

Eleverna har lokaliserat behov och har undersökt vem/vilka som har mandat att besluta i frågan. Nästa steg är att agera och göra en konkret handling för att komma närmare drömskolan. Skriv upp alla förslag som eleverna har.

Använd metoden pluppning som passar bra när en grupp behöver prioritera frågor. Varje deltagare får tio pluppar, vilka kan utgöras av klisterlappar, häftstift eller en penna som de kan pluppa/sätta en prick med. På den åtgärd/aktivitet eleven anser vara viktigast placeras fyra pluppar. På den näst viktigaste frågan placeras tre pluppar, den efterföljande i ordningen två och slutligen placeras en plupp på en fråga. När alla deltagare placerat ut sina pluppar kan gruppen se sin gemensamma prioriteringslista.

Det slutgiltiga resultatet, den åtgärd eller aktivitet som har fått flest pluppar, blir den fråga som klassen ska agera kring. Klassen ska nu gemensamt besluta hur de går vidare i frågan.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar;

- I skolan får jag vara med och besluta om...
- Jag skulle vilja bestämma över...
- I min drömskola har...

FÖRDJUPNING Tips!

- Sveriges riksdag har tagit fram ett kostnadsfritt studiematerial om demokrati och hur det går till om man vill förändra något. Materialet kan beställas i klassuppsättningar och hålls ständigt aktuellt. Mer om materialet [här](#) ➡
- I pdf-materialet *Vi vill förändra!* från Sveriges riksdag finns information om tillvägagångssätt för att påverka steg för steg. Du hittar materialet [här](#) ➡
- Sveriges Ungdomsråd har lokalföreningar runt om i Sverige och de arbetar för att ungdomar ska få möjlighet att påverka sin vardag. Läs mer på Sveriges Ungdomsråd [här](#) ➡

FÖRDJUPNING Förslag

Samtala med skolledningen, elevkåren/ elevrådet, skriv insändare, kontakta kommunpolitiker etc.

Om det inte på kommunens webbplats finns tydlig information om hur kommunen arbetar med ungdomsinflytande, kontakta kommunen och fråga. Vem ansvarar för demokratiutveckling eller ungdomspolitik i kommunen? På vilket sätt kan ungdomar vara med och påverka i kommunen?

”Det finns en åldersgräns för att rösta men inte för att ha inflytande.”

Handbok för klassråd

TEMA 4

Att försvara demokratin

I den nationella säkerhetsstrategin från 2017 skriver regeringen att de nationella intressena för allt säkerhetsarbete är att skydda invånarnas trygghet, säkerhet och hälsa, skydda viktiga samhällsfunktioner och upprätthålla grundläggande värden så som demokrati, rättsstat och mänskliga fri- och rättigheter. Säkerhet handlar alltså inte bara om vår fysiska säkerhet till följd av väpnade konflikter utan också om vilket samhälle vi vill leva i. I slutändan handlar säkerhets-, försvars- och krisarbete om att skydda vår frihet, demokrati och självbestämmande.

PRESENTATION AV TEMA 4

Att försvara demokratin

Lärandemål

Under detta tema får eleven lära sig om hur samhället arbetar för att försvara oss mot olika typer av kriser, hot och ytterst krig. Vilka värden är det vi försvarar och vilken roll har individen i Sveriges totalförsvar?

- Att utveckla kunskap om Sveriges totalförsvar, dess olika delar och vad det innebär för den enskilde individen.
- Att utveckla kunskap om vad en samhällskris är, hur Sveriges krisberedskapssystem fungerar, vilket ansvar individen har samt om grundläggande hemberedskap.
- Att utveckla kunskap om nationella intressen för Sveriges säkerhetsarbete, och innebörden av dessa.
- Att utveckla förmågan att reflektera kring vad säkerhet är och vad det är vi skyddar.
- Att utveckla kunskap om individens ansvar i totalförsvaret.
- Att utveckla förmågan att reflektera kring hur du påverkas av desinformation och propaganda.

Innehåll

Fem lektionsförslag:

- Om totalförsvaret
- Viktiga åldersgränser
- Bidra till ett hållbart och inkluderande samhälle
- EU:s resurspool
- Gränspassagen

Bakgrund

Vad innebär egentligen säkerhet? Vilka hot finns mot Sverige och hur arbetar vi för att skydda oss mot dessa olika typer av hot?

Med ett mer osäkert säkerhetspolitiskt läge i Sveriges närområde tog regeringen 2015 beslutet att Försvarsmakten, MSB och andra civila myndigheter behövde återuppta en sammanhängande planering av Sveriges totalförsvar. Omvärldsläget gjorde också att regeringen 2017 valde att återinföra den allmänna värnplikten som varit vilande sedan 2010. Värnplikten är könsneutral och tjejer och killar kallas till mönstring på lika villkor det år de fyller 18 år.

Idag handlar försvar och säkerhet inte enbart om att kunna möta militära hot från en främmande makt. Hoten mot Sverige och oss som lever här har kommit att bli mer komplexa och kommer både från extremväder till följd av klimatförändringar samt pandemier och endemier. I och med digitalisering och informationsteknologins snabba utveckling kan även hot från påverkansoperationer och cyberattacker komma att påverka Sveriges trovärdighet, opinionsbildning, fria medier och vår förmåga att ta egna politiska beslut. Extrema våldsbejakande rörelser och terrorangrepp finns med i hotbilden mot Sveriges säkerhet.

Lektionsförslag 1

Om totalförsvaret

Tidsåtgång: 3–4 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Om totalförsvaret* (Powerpoint) ➡
- *Totalförsvaret och civilt försvar* (MSBs webbplats) ➡
- *Källkritik* (MSBs webbplats) ➡
- *Internationella försvarssamarbeten* (Regeringens webbplats) ➡
- *Frivilliga* (MSBs webbplats) ➡
- *Förbered dig för kris* (MSBs webbplats) ➡

FAKTA Gå igenom Powerpointen om totalförsvaret

Vad är totalförsvaret?

Sveriges försvar är en fråga för hela samhället och ska försvaras med det civila och militära försvaret tillsammans. Det civila och militära försvaret utgör tillsammans totalförsvaret som är den samlade förmågan som behövs för att försvara landet, människors liv och hälsa, samhällets funktioner, demokratin och mänskliga rättigheter. Att försvara Sverige och värna vår gemensamma säkerhet, frihet och självständighet är ett ansvar för hela samhället och kräver ytterst en personlig insats av oss alla. Grunden för totalförsvaret är alla vi som bor här och vår motståndskraft att möta olika angrepp. I inriktningen från riksdag och regering finns ett övergripande mål för totalförsvaret:

”Det övergripande målet för totalförsvaret ska vara att ha förmåga att försvara Sverige mot väpnat angrepp och värna vår säkerhet, frihet, självständighet och handlingsfrihet. Verksamhet inom totalförsvaret ska kunna bedrivas enskilt och tillsammans med andra, inom och utom landet.”

Totalförsvaret består av militärt försvar och civilt försvar:

Militärt försvar: består av Försvarsmakten med stridskrafterna armén, flygvapnet, marinen och hemvärnet. Försvarsmakten har som huvuduppgift att försvara Sverige mot ett väpnat angrepp.

Civilt försvar: omfattar hela samhället, där många aktörer måste samverka; statliga myndigheter, kommuner, länsstyrelser, regioner, företag, arbetsmarknadsorganisationer, frivilligorganisationer och trossamfund.

Målet för det civila försvaret ska vara att ha förmåga att:

- värna civilbefolkningen
- säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna
- upprätthålla en nödvändig försörjning
- bidra till det militära försvarets förmåga vid väpnat angrepp eller krig i vår omvärld
- upprätthålla samhällets motståndskraft mot externa påtryckningar och bidra till att stärka försvarsviljan
- bidra till att stärka samhällets förmåga att förebygga och hantera svåra påfrestningar på samhället i fred, och
- med tillgängliga resurser bidra till förmågan att delta i internationella fredsfrämjande och humanitära insatser.

Vad är det vi skyddar?

Fred, frihet, demokrati och ytterst vår självständighet är värden som inte kan tas för givna. Totalförsvarets uppgift handlar i slutändan om att försvara just dessa värden.

Fortsätter på nästa sida.

Lektionsförslag 1

Om totalförsvaret, forts

ÖVNING Faktainsamling

Dela in eleverna i grupper. Ge varje grupp en frågeställning att undersöka. Be eleverna leta efter fakta och därefter presentera för övriga elever. Eleverna ska också redovisa vilka källor de hämtat informationen från.

- Vad innebär totalförsvarsplikt, vilka delar består den av och vem gäller den för?
- Vad består det civila och militära försvaret av och hur samarbetar de?
- Vad innebär höjd beredskap och vem fattar beslut om det?
- Vad är samhällsviktig verksamhet?
- Vilka internationella försvarssamarbeten har Sverige med länder och organisationer?
- Det finns 18 frivilliga försvarsorganisationer i Sverige. Vad är deras uppgift?

ÖVNING Steg 1 – Källkritiska metoder

Gå igenom *Källkritiska principer* från Lektionsförslag 1 i Tema 2: *Källkritik och politik*.

Be därefter eleverna reflektera över hur källkritiska de var när de samlade in fakta om totalförsvaret:

- Är källan trovärdig?
- Hittade de information från olika källor?

Be eleverna dela med sig av sina reflektioner. Samtala i storgrupp tillsammans om varför källkritik är viktigt i ett demokratiskt samhälle och hur det öppna samhällets styrka också är dess svaghet.

ÖVNING Steg 2 – granska nyheterna

Samla in tidningar under en vecka, både lokal- och rikstidningar. Ta ut några olika händelser som beskrivs i flera media. Det kan vara både tryckt och etermedia. Dela in eleverna i grupper och ge dem varsin händelse att följa upp genom att titta i tidningarna och söka på internet.

Alternativt titta på en nyhetssändning (lokal eller riks) med eleverna. Dela in eleverna i grupper och ge dem varsin händelse från sändningen att följa upp över några dagar.

När eleverna följer en nyhet funderar de över:

- Vem ligger bakom informationen? Kan du hitta den ursprungliga källan?
- Varför finns informationen? Fundera på hur budskapet vill förändra ditt tänkande och agerande.
- Vad är det för information du använder och vem tjänar på att du sprider den?
- Hur gammal är informationen? Är den fortfarande relevant?
- Hur fick du tag på informationen? Kommer den från en källa som är pålitlig och som tidigare har levererat bekräftad information?
- Kontrollera om du kan hitta informationen i andra källor. Information från endast en källa måste behandlas med stor försiktighet. Verkar informationen vara "för bra för att vara sann" så är den oftast det
- Sök efter information som inte bekräftar din nuvarande ståndpunkt för att undvika att du endast letar efter information som förstärker din nuvarande åsikt

Eleverna presenterar sina resultat för varandra.

ÖVNING Steg 1: Krisberedskap

Sätt upp blädderblad i klassrummet med varsin rubrik. Be eleverna gå runt till varje blad och fundera över sin egen situation. Be dem skriva ner på blädderblocket hur situationen skulle påverka dem.

- Kollektivtrafiken har slutat gå
- Det kommer inget vatten i kranen
- Mobilnätet har gått ner
- Det går inte att tanka
- Betalkort fungerar inte
- Kylskåpet fungerar inte

Fortsätter på nästa sida.

Lektionsförslag 1

Om totalförsvaret, forts

ÖVNING Steg 2: Var förberedd

Skriv ut broschyren *Om krisen eller kriget kommer* eller beställ den (maximalt 10 exemplar) på MSB.se, via denna länk [➡](#)

Dela in eleverna i grupper och ge dem varsin broschyr. Ge varje grupp varsitt blädderblad. Be eleverna hitta lösningar på hur de skulle kunna förbereda sig för situationen. De kan självklart även söka information på internet. Eleverna delar med sig till varandra.

REFLEKTION Min roll i totalförsvaret

Låt eleverna två och två samtala om följande frågeställningar:

- Varför har vi ett försvar?
- Vad är mitt ansvar i totalförsvaret?
- Hur tänker jag innan jag gillar eller delar saker på sociala medier?
- Hur skulle min familj klara sig om till exempel strömmen slogs ut en längre tid?

FÖRDJUPNING Tips

Svenska Lottakåren har tillsammans med *Folk och Försvar* tagit fram ett läromaterial som handlar om totalförsvaret. Materialet utgår från fyra korta filmer, cirka 3-5 minuter långa, med titlarna: *Säkerhetspolitik och totalförsvaret*, *Krisberedskap*, *Vår säkerhet* samt *Du och samhället*. Du hittar materialet här [➡](#)

Rädd eller beredd? är en filmserie och en scenarioövning som är en fortsättning på broschyren *Om krisen eller kriget kommer*. Scenarioövningen består av en spelplan, spelkort och handledning som du kan ladda ner och skriva ut från MSB.se här [➡](#)

Lektionsförslag 2

Ålder, rättigheter och skyldigheter

Tidsåtgång: 2-3 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Fakta om åldersgränser* (Barnombudsmannens webbplats) ➡
- *När är du gammal nog?* Quiz om åldersgränser (Barnombudsmannens webbplats) ➡

ÖVNING Åldersgränsquiz

Utmana eleverna genom att låta dem besvara frågorna i quizet <https://minarttigheter.typeform.com/to/kB0lla?typeform-source=minarattigheter.se> ➡

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna besvara följande fråga:

- Jag lärde mig följande tre saker på den här lektionen ...

I de sista ungdomsåren kommer mer ansvar – både rättigheter och skyldigheter ökar. I detta lektionspass får eleverna insikt i vad det innebär.

FAKTA Viktiga åldersgränser

I Sverige har vi lagar som beslutar om åldersgränser för olika saker. Barnombudsmannen har listat ett antal bestämmelser, lagar, regler och förhållanden som börjar gälla vid olika åldrar. Gå till Barnombudsmannens webbplats, länk finns ovan.

Studera sidan närmare tillsammans med eleverna och undersök vilken information som finns tillgänglig.

Lektionsförslag 3

Bidra till ett hållbart och inkluderande samhälle

Tidsåtgång: 1-2 timmar

ÖVNING Steg 1: Roterande stationer

Skapa fyra stationer med rubriker enligt figuren ovan. Dela in klassen i fyra grupper som får starta på en av stationerna. Vid varje station ska det finnas papper, pennor och post-it-lappar att skriva på.

Vad menas med rubriken på stationen? Vilka är konsumenter, vad är näringslivet och civilsamhället, vilken påverkan har stat/region/kommun i arbetet att få ett fredligt och inkluderande samhälle etc.? Utgå från den grupp ni arbetar med, exempelvis "Svenska konsumenter". Skriv upp minst fem förslag i rutan på hur svenska konsumenter kan bidra till att skapa ett fredligt och inkluderande samhälle.

Grupperna får 5-10 minuter på sig att komma på så bra idéer som möjligt. Tänk på att idéerna behöver vara rimliga att genomföra. När tiden är slut byter de plats och de ska nu bygga på och vidareutveckla varandras idéer. Efter 5-10 minuter byter grupperna plats igen. Se till så att samtliga grupper besökt alla stationer. Markera de förslag som ni anser är bäst och utveckla dessa. Skriv förslag på de papper som finns på stationen.

Steg 2: Presentation

Rotationen med de olika stationerna avslutas med att gruppen kommer tillbaka till sin ursprungsstation.

- Vad har hänt?
- Vilka förslag är markerade?
- Är det några nya förslag som har tillkommit?

Gruppen förbereder en kort presentation som de ska hålla inför klassen. Samtliga grupper presenterar något eller några förslag som de anser är bra och önskar jobba vidare med.

Steg 3: Agera för ett inkluderande samhälle

Gruppen ska nu skapa en handlingsplan för att kunna omsätta sina idéer i praktiken. Hur ska ni gå tillväga för att sprida arbetet?

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna diskutera i par eller mindre grupper:

- Var det något som kunde ha genomförts annorlunda i övningen/undervisningsexemplet?
- Vad lärde du dig?
- Vad vill du lära dig mer om?

FÖRDJUPNING Förslag

- Bjud in lokaltidningen och berätta om era förslag.
- Anordna ett dialogcafé eller en aktivitetsdag med olika samhällsaktörer, där ni får möjlighet att diskutera aktuella frågor för ett tryggare och mer inkluderande samhälle.
- Skriv en debattartikel.
- Starta en kampanj i sociala medier kring ett aktuellt tema.
- Kontakta politiker, tjänstepersoner och beslutsfattare.

Lektionsförslag 4

EU:s resurspool

Tidsåtgång: 1–2 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- Reportage *Sverige tar emot den största EU-hjälpinsatsen någonsin*, (SVT Nyheter 18 juni, 2018) ➔
- *European Emergency Response Capacity* (pdf) ➔

FAKTA Europeiska unionen

Den Europeiska unionen, EU, är en organisation med 27 europeiska länder. EU startade efter två världskrig för att bevara fred mellan länder och för att göra livet bättre, enklare och säkrare för människor. Länderna samarbetar och hjälper varandra. EU-länderna har vissa gemensamma värderingar. De jobbar för att alla människor ska vara jämlika och att deras rättigheter ska respekteras.

ÖVNING Steg 1: Studera nyheter

Sommaren 2018 inträffade flera stora skogsbränder i Sverige. På grund av samarbetet mellan länder i EU fick Sverige hjälp av andra EU-länder i släckningsarbetet.

Läs följande reportage från SVT Nyheter som handlar om att Sverige får hjälp av flera EU-länder. Franska och italienska brandflygplan vattenbombar skogarna och polska brandmän är på väg i sina brandbilar.

Reportage *Sverige tar emot den största EU-hjälpinsatsen någonsin*, SVT Nyheter 18 juni, 2018.

- Vilka tankar väcker reportaget?

Steg 2: EU:s resurspool

Samtidigt som Sverige fick hjälp av andra länder att släcka bränderna ställde sig många personer frågan varför inte Sverige har egna brandflygplan utan måste få hjälp av andra länder?

EU har en resurspool där olika länder har olika typer av resurser. Om ett land behöver hjälp, ställer de andra länderna upp. Sverige har historiskt sett inte någon större erfarenhet av skogsbränder, vilket gjorde att Sverige vid tidpunkten inte hade brandflygplan som resurs. Studera EU:s resurspool *European Emergency Response Capacity* (pdf).

Fakta: Sommaren 2020 fick Sverige brandflygplan som till 90% var finansierade av EU.

Sommaren 2021 inträffade stora bränder i Grekland. De svenska brandflygplanen deltog i släckningsarbetet, som en del av samarbetet mellan EU:s länder.

ÖVNING Diskutera i mindre grupper:

- Vilka resurser finns det i olika länder?
- Vilka tankar får ni kring samarbetet mellan länder i EU?
- Borde samarbetet minska eller öka?
- Finns det några frågor som ni inte tycker att EU har att göra med?

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Att EU-länder hjälper varandra vid behov tycker jag är...
- Länder i världen skulle kunna samarbeta mer kring...
- EU:s motto "Förenade i mångfalden" betyder...

FÖRDJUPNING Tips!

Interaktiv karta över EU:s länder

Sveriges riksdag har en webbplats som handlar om EU. Här finns en interaktiv karta där man kan trycka på de olika länderna och läsa mer om landet. Källa: Riksdagsförvaltningen, eu.riksdagen.se

Lektionsförslag 5

Gränspassagen

Tidsåtgång: 1 timme

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *De mänskliga rättigheterna* ➔

ÖVNING Gränspassagen

Dela in klassen i sex grupper. Grupperna ett till tre bor i land A och grupperna fyra till sex bor i land B. Dela sedan in klassrummet i två delar, markera en linje på golvet med tejp eller ett snöre. Land A och B får varsin halva av klassrummet. Land A är välmående, där råder fred och demokrati, folket har rösträtt, sjukvården är välfungerande och det är gott om arbetstillfällen. Land B är fattigt och där råder diktatur, arbetslöshet och brist på bostäder. Den som kritiserar statsmakten riskerar att utsättas för tortyr, förföljelse och fängelse. Flera människor drömmer om bättre levnadsförhållanden och önskar att de kunde ifrågasätta statsmakten utan att råka illa ut.

Steg 1: Öppen eller stängd gräns?

Grupperna ska utgå från de förutsättningar som råder i deras eget land, land A eller land B. Diskutera frågeställningarna.

- Får vem som helst passera gränsen mellan länderna?
- Får endast vissa personer som har speciella skäl passera gränsen? Vilka skäl kan detta vara?
- Vilka orsaker och skäl finns det för att ha en öppen eller stängd gräns?

När det har gått några minuter förändras förutsättningarna. Ge följande information till eleverna, det är dags för byte!

Steg 2: Perspektivbyte

Rollerna har bytts, grupp ett till tre måste bo i land B och grupp fyra till sex bo i land A. Diskutera de nya förhållandena i ert land.

- Besvarar ni frågorna annorlunda?
- Vilka nya argument får ni?

Steg 3: De mänskliga rättigheterna som utgångspunkt

Diskutera vidare. Om utgångspunkten är de mänskliga rättigheterna, vilka blir svaren på frågeställningarna?

Steg 4: Redovisa händelseförloppet

Varje grupp redogör muntligt, en grupp i taget, för sina argument och om deras argument ändrades efter att förhållandena i landet ändrades. Skriv ner gruppens ställningstaganden och argument.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna besvara följande frågeställning:

- Vilka tankar väckte lektionens innehåll?
- Eleverna skriver ner sina reflektioner i punktform på ett löst blad eller i sin digitala enhet.

TEMA 5

Värderingar

Undervisning om värdegrund, demokrati och kontroversiella frågor ingår i skolans läroplan, vilket ger ett tydligt mandat för undervisning om dessa frågor. Ett sätt att fördjupa denna typ av kunskap kan handla om att lära sig lyssna på andra, uttrycka en åsikt, argumentera och söka efter alternativa tolkningar och perspektiv.

PRESENTATION AV TEMA 5

Värderingar

Lärandemål

- Att utveckla kunskap om vad demokrati innebär och hur denna ser ut i praktiken
- Att utveckla kunskap om och förståelse för vad demokrati betyder för samhället och för enskilda individer
- Att utveckla förmågan att reflektera kring värdegrund, mänskliga rättigheter och kontroversiella frågor samt vilken roll enskilda individer har avseende dessa frågor
- Att utveckla kommunikativa förmågor och kritiskt tänkande

Innehåll

Tre lektionsförslag:

- Heta stolen om demokrati
- Termometern om politik
- Fyra hörn - om demokrati

Bakgrund

Undervisning om värdegrund, demokrati och kontroversiella frågor ingår i skolans läroplan, vilket ger ett tydligt mandat för undervisning om dessa frågor. Läroplanerna för grund- och gymnasieskolan, del 1 och 2, kan fungera som viktiga stöd för hur frågorna ska hanteras. För det första genom att skapa ett klimat som bygger på en gemensam värdegrund: ett klimat där spänningsfält inte ses som något farligt, utan som en naturlig del av tillvaron i en demokrati. Olika åsikter behöver beaktas, mångfalds- och identitetsfrågor hanteras på ett lyhört sätt och där diskussion, inte hot och våld, används för att lösa konflikter. För det andra genom att ge eleverna möjlighet att utveckla och använda den samarbetsförmåga och det kritiska tänkande som krävs för att på ett konstruktivt sätt hantera spänningsfält. Det kan exempelvis röra sig om att lyssna, uttrycka en åsikt, argumentera, känna igen stereotyper, bedöma tillförlitligheten i källor och argument och söka efter alternativa tolkningar och perspektiv.

Lektionsförslag 1

Heta stolen om demokrati

Tidsåtgång: 1 timme

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Heta stolen* (se under avsnitt Metodbank i detta material)

ÖVNING Heta stolen

Värderingsövningen Heta stolen är en gruppövning med syfte att få igång samtal om värderingar, jämställdhets- och demokratifrågor genom att klargöra sina egna tankar och värderingar och att ta del av andras.

Ställ stolar i en ring. Se till att det finns en stol mer än antalet deltagare. Även om det bara är en person som inte instämmer i påståendet så kan den byta plats. Eleverna sätter sig på stolarna i ringen. Du som lärare läser upp ett påstående. Om eleverna håller med så sitter de kvar, om de inte håller med så reser de sig upp och byter plats. Om någon är osäker så sitter personen kvar med armarna i kors. Förklara innan du börjar att du som lärare kommer att sitta i ringen, men på samma stol hela tiden utan att ta ställning.

När alla har tagit ställning kan några av deltagarna utveckla sitt ställningstagande; varför valde de som de gjorde? Uppmuntra eleverna att diskutera sina val, var lyhörd för olämpliga och taskiga kommentarer. Markera direkt. Alla måste känna sig trygga i övningen. Förklara att de inte behöver svara om de inte vill.

Fortsätt att läsa upp påståenden. Lämna utrymme för reflektion och diskussion efter varje fråga.

Be deltagarna fundera på och ta fram egna påståenden som kan användas vid flera tillfällen som underlag för Heta stolen-övningar.

Förslag på påståenden

- Sverige är demokratiskt
- Jag har fördomar om människor
- Alla människor har lika värde
- På vår skola kan alla säga vad de tycker
- Allas åsikter är lika mycket värda/Allas åsikter respekteras lika mycket (på vår skola/i samhället/i vår kommun)
- Jag kan påverka viktiga samhällsfrågor
- Det är mer effektivt att demonstrera än att rösta
- Det är viktigt att rösta
- Majoriteten har alltid rätt
- Sverige är ett jämställt land

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Det mest effektiva sättet att göra sin röst hörd på är att...
- Jämställdhet betyder att...
- Fördomar betyder att...
- Det var svårt att ta ställning till påståendet om...

Lektionsförslag 2

Termometern om politik

Tidsåtgång: 1 timme

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Termometern* (se under avsnitt Metodbank i detta material)

Välj ut de påståenden som du som lärare tycker passar bäst för din klass. Ha alltid några i reserv om det skulle gå snabbare än du tänkt.

ÖVNING Termometern

Till termometern används frågor med två svarsalternativ som står i motsats till varandra och där det är möjligt att ställa sig längs med en linje och på så sätt gradera sitt svar.

- Möblera om så att det går att röra sig fritt i rummet. Dra gärna upp en verklig linje som går mellan två väggar i rummet genom att lägga ut ett band på golvet, någonstans i mitten märker du ut noll. De olika sidorna av rummet representerar plus och minus. Som på en termometer så går det en gradering mellan de olika sidorna, och utefter den kan eleverna ställa sig för att gradera sitt svar.
- Förklara innan du börjar att du som lärare kommer att hålla dig själv neutral och inte lägga in dina egna värderingar i övningen.
- Du läser upp ett påstående och hur skalans ytterligheter graderas. Fråga några elever efter varje påstående om varför de valde som de gjorde. Förklara att de inte behöver svara om de inte vill. Uppmuntra eleverna att diskutera sina val, var lyhörd på gliringar och taskiga kommentarer. Markera direkt. Alla måste känna sig trygga i övningen.
- Fortsätt att läsa upp påståenden. Lämna utrymme för reflektion och diskussion efter varje fråga.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Det arbetssätt som jag tyckte bäst om i det här undervisningsexemplet var...
- Jag har lärt mig att...

FÖRDJUPNING Tips!

Låt eleverna arbeta fram olika påståenden att ta ställning till!

Förslag på påståenden

- Kan unga påverka politikerna? absolut/inte alls
- Känner du dig representerad av de politiker som sitter i kommunfullmäktige? absolut/inte alls
- Politik är viktigt/... oviktigt
- Information på internet litar jag helt på/... inte alls på
- Samhällsfrågor är... .. viktigt/... oviktigt

Lektionsförslag 3

Fyra hörn – om demokrati

Tidsåtgång: 1–2 timmar

Undervisningsmaterial/metodstöd:

- *Fyra hörn* (se under avsnitt Metodbank)

Värderingsövningen *Fyra hörn* innebär att snabbt ta ställning till olika ståndpunkter och reflektera kring egna åsikter och värderingar, och andras. Deltagarna får möjlighet att byta ståndpunkt under övningen.

ÖVNING **Fyra hörn**

Markera fyra hörn i ett klassrum. Läraren ställer sig i mitten av rummet och samlar eleverna runt sig. Ställ olika frågor med koppling till demokrati. Till varje fråga får eleverna fyra svarsalternativ. Varje elev får bara välja ett av alternativen och visar vilket svar de valt genom att gå och ställa sig i det hörn som motsvarar deras val. Läraren pekar ut vilket hörn som representerar svarsalternativet för a, b, c eller d. Ett av alternativen ska alltid vara öppet för ett eget alternativ. Elevernas olika svar öppnar upp för diskussion och samtal. Frågeställningarna nedan kommer från Metodbanken.

Exempel på frågor/påstående:

Vem har ansvar för att skapa en bättre värld?

- Det civila samhället – du och jag.
- Enskilda länder
- Olika internationella organisationer, exempelvis FN
- Eget alternativ

Det största hotet mot fred i världen är:

- Att ledare/länder vill ha mer makt.
- Att vissa länder har naturresurser som andra länder vill åt
- Främlingsfientlighet/rasism
- Eget alternativ

Fattigdom är:

- Brist på pengar
- Brist på rättigheter, till exempel hälsa och utbildning
- Brist på möjligheter att påverka sitt liv
- Eget alternativ

Var upplever du att du har störst möjlighet att säga vad du tycker?

- Hemma
- I skolan
- I min förening.
- Eget alternativ

Demokrati är ett krångligt och långsamt sätt att fatta beslut...

- Håller med
- Håller delvis med
- Håller inte alls med
- Eget alternativ

I ett demokratiskt land har alla lika mycket makt...

- Håller med
- Håller delvis med
- Håller inte alls med
- Eget alternativ

Det bästa med demokrati är...

- Att alla får vara med och bestämma
- Att vi genom demokrati kommer på lösningar som annars inte hade kommit fram
- Besluten blir väl förankrade
- Eget alternativ

Jag utövar demokrati...

- När jag går och röstar
- När jag engagerar mig i en ideell förening
- Det gör jag inte
- Eget alternativ

REFLEKTION **Exit ticket**

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Att leva i en demokrati innebär att...
- Det svåraste med den här övningen var...
- På frågan om alla har lika mycket makt svarade jag...

LOTTAPODDENS MINISERIE

Demokratisk beredskap – för skola och undervisning

Miniserien i sju delar utforskar vad demokratin betyder för oss allihop, med rättigheter och ansvar. Med stärkt kunskap kan aktiva demokratiska handlingar genomföras.

Lottapodden - demokratisk beredskap

Om Lottapodden

Lottapodden är en podcast i samtals- och intervjuformat med aktuella teman och gäster som kommer ut varannan vecka.

Syftet med Lottapodden är att bidra till kunskap och dialog om samhällets grundvärderingar. Som lyssnare får du kunskap och verktyg för att öka din demokratiska beredskap så att du kan vara delaktig i att främja, förankra och försvara demokratin.

Länk till Lottapodden [➔](#)

Introduktion till miniserien

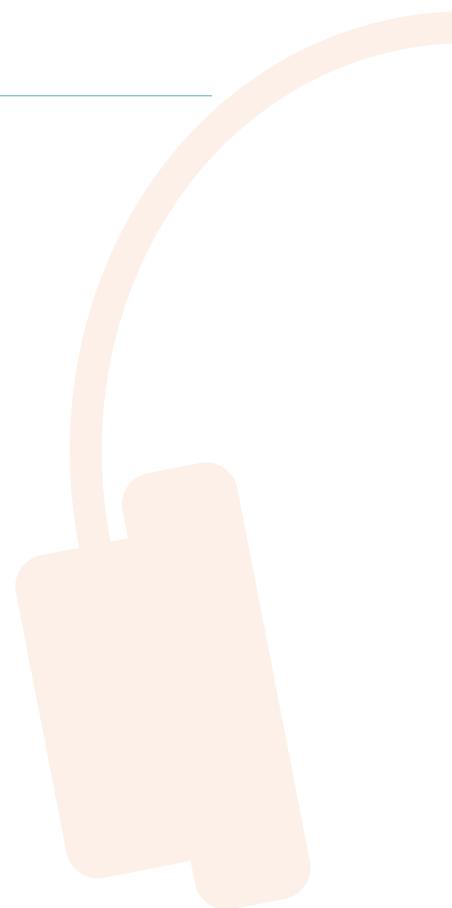
Svenska Lottakårens kommunikatör Maria Öst och Edna Eriksson som är journalist, demokratiaktivist och ordförande i MR-stiftelsen, har tillsammans tagit fram miniserien Demokratisk beredskap, en utbildningsserie i sju delar.

Miniserien utforskar vad demokratin betyder, med rättigheter och ansvar. Med starkt kunskap kan aktiva demokratiska handlingar genomföras. Serien väcker tankar, sprider ljus och kunskap om frågor vi kanske inte tänker på varje dag.

Till varje avsnitt finns reflektionsfrågor.

Innehåll

- Demokratisk beredskap, en introduktion
- Grundlagarna är ramverket för vår demokrati
- Rättsstaten skyddar våra mänskliga rättigheter
- Kunskap hjälper oss skydda demokratin
- Våra demokratiska rötter
- Olika uppdrag i ett demokratiskt samhälle
- Vi måste göra mer demokrati tillsammans

Poddlektion 1

Demokratisk beredskap, en introduktion

Tidsåtgång: 1-2 timmar

Poddavsnitt 118 (35 minuter) ➔

Medverkande: Maria Öst och Edna Eriksson

”En förutsättning för en stark demokrati är att människor engagerar sig, känner ansvar och ägarskap för den och står bakom dess principer.”

Maria Öst, kommunikator Svenska Lottakåren

OM PODDAVSNITTET

En förutsättning för en stark demokrati är att människor engagerar sig, känner ansvar och ägarskap för den och står bakom dess principer. För att vi ska kunna vara delaktiga i att främja, förankra och försvara demokratin behöver vi kunskaper om hur demokratin fungerar, hur spelreglerna ser ut, hur man kan påverka och vad det betyder för mig och dig och för oss allihop. Med kunskap stärker vi vår demokratiska beredskap. I det första avsnittet i miniserien introducerar vi begreppet demokratisk beredskap.

ÖVNING

1. Lyssna på avsnittet

2. Förslag på reflektions- och diskussionsfrågor

Tips, välj lämplig metod ur metodbanken

- Vad innebär demokrati för dig som enskild individ?
- Vad innebär det att leva i en demokrati avseende rättigheter och skyldigheter?
- Hur kan individer engagera sig?

I Sverige måste vi börja intressera oss för vad som ligger på riksdagens bord. Vilka frågor/motioner är aktuella? Vad vill våra riksdagspartier? En uppmaning som lyfts fram i detta avsnitt är att vi behöver bli bättre på att ta reda på vad vi vill. Utöva demokrati genom att exempelvis rösta, det är ett påtagligt sätt att utöva demokrati!

- Det går att påverka genom att rösta. Vilka andra sätt finns det att vara delaktig och påverka på?
- Vad menas med att demokratin är under press? Vilka vägar framåt ser du?

I avsnittet ges förslag på hur vi kan påverka vår demokratiska beredskap genom att inkludera och skapa trygghet. Andra viktiga aspekter är att ha respekt för varandra och försöka hitta lösningar istället för att skuldbelägga.

- Vad kan vi mer göra?
- Vilka konkreta handlingar för demokrati kan du göra i din vardag?
- Vad anser du menas med demokratisk beredskap?

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- Det är viktigt att få uttrycka sina åsikter för att...
- För att inte kränka eller sära någon annan tänker jag på att...

Poddlektion 2

Grundlagarna är ramverket för vår demokrati

Tidsåtgång: 1-2 timmar

Poddavsnitt 119 (28 minuter) ➔

Medverkande: Riksdagens talman Andreas Norlén

”Hela syftet med grundlagarna är att skapa struktur och värna demokratin.”

Andreas Norlén, Riksdagens talman

OM PODDAVSNITTET

Våra grundlagar är ramverket som skapar struktur för hur vår demokrati ska fungera. Talman Andreas Norlén berättar i det här avsnittet om våra grundlagar och varför de är viktiga för vår demokrati. Grundlagarna ger oss många fri- och rättigheter, såsom att kunna välja mellan olika alternativ i fria och rättvisa val eller kunna säga sin mening, vara medlem i en förening eller demonstrera. Grundlagarna hjälper oss skapa balans mellan samhällsintressen som ibland kommer i konflikt med varandra och gör att majoriteten inte kan ta vilka beslut som helst.

Andreas Norlén är talman i Sveriges riksdag. Hans roll är att;

- leda riksdagsarbetet
- vara ordförande i riksdagsstyrelsen
- föreslå statsminister
- representera riksdagen i olika sammanhang

Folkstyre innebär att det svenska folket har rätt att vara med och påverka och att man hela tiden mellan valen har rätt att demonstrera, säga sin mening, bilda opinion och utöva sina demokratiska rättigheter. Men, man har också ett ansvar för att vara en engagerad samhällsmedlem. För att stärka och skydda demokratin handlar det om att följa med i samhällsdebatten, intressera sig

för olika frågor, lyfta blicken och att delta i valen genom att rösta.

Demokratin kräver att vi tar ansvar för att rösta, följer samhällsdebatten och engagerar oss mellan valen. Om man vill påverka i samhällsdebatten är det möjligt att skriva insändare, debattera i sociala medier, kontakta politiker eller engagera sig i rörelser som driver enskilda frågor som exempelvis miljö. Det är lätt att få kontakt med politiker. En intresseorganisation driver ofta en fråga, men i ett politiskt ungdomsförbund måste man ta ansvar för en helhet, inte bara driva den fråga man själv är intresserad av.

ÖVNING 1. Lyssna på avsnittet

2. Förslag på reflektions- och diskussionsfrågor

Tips, välj lämplig metod ur metodbanken

- Vilka frågor är du intresserad av?
- Finns det någon förening/organisation i din närhet som driver dessa frågor?

Ramverket för demokratin är våra fyra grundlagar. De ska skydda demokratin mot förhastade beslut som begränsar våra fri- och rättigheter. Andreas Norlén framhåller att våra fyra grundlagar ger stadga, stabilitet och struktur och ger ett viktigt ramverk för demokratin. Förutom bra grundlagar krävs en ”demokratisk kultur” vilket bland annat innebär att vi visar respekt mot meningsmotståndare.

- Vilka är de fyra grundlagarna?
- Vad betyder grundlagarna för demokratin?
- Vilka fri- och rättigheter ger de oss?

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- För mig innebär demokrati att...
- Det viktigaste för att demokrati ska fungera är att...

Poddlektion 3

Rättsstaten skyddar våra mänskliga rättigheter

Tidsåtgång: 2 timmar

Poddavsnitt 120 (40 minuter) →

Medverkande: jurist Anne Ramberg

”Man kan inte vara en rättsstat utan att vara en demokrati men demokratin är inte ensam garant för att upprätthålla rättsstatens principer.”

Anne Ramberg, jurist och fd generalsekreterare i Sveriges advokatsamfund

OM PODDAVSNITTET

I en demokratisk rättsstat kan vi förvänta oss att vissa fastlagda rättsstatliga principer följs och att de kommer till uttryck i bland annat våra grundlagar. Ytterst ska rättsstaten skydda våra mänskliga rättigheter. Anne Ramberg, jurist och bland annat tidigare generalsekreterare för Sveriges advokatsamfund, hjälper oss förstå hur rättsstaten garanterar rättstryggheten för medborgarna och vilka dilemman som det kan innebära.

ÖVNING

1. Lyssna på avsnittet
2. Förslag på reflektions- och diskussionsfrågor

Tips, välj lämplig metod ur metodbanken

- Vad kan jag som medborgare göra för att påverka grundlagen?
- Vad anser du om civil olydnad?
- När kan det vara bra med civil olydnad och när kan det vara förenat med fara?

REFLEKTION Exit ticket

Be eleverna svara på följande frågor, muntligt eller skriftligt.

- Vad kan du själv göra på individnivå och vad kan samhället göra för att motverka att individers rättigheter begränsas?

Ge tre till fem förslag!

Poddlektion 4

Kunskap hjälper oss skydda demokratin

Tidsåtgång: 1-2 timmar

Poddavsnitt 121 (43 minuter) ➔

Medverkande: jurist Stellan Gärde

”Sverige är en rättsstat vilket betyder att vi har rätten att delta. Vi har oberoende domstolar och den enskilde har rätt till demokratibegreppet. Vi har ett samhälle som bygger på respekt för mänskliga rättigheter.”

Stellan Gärde, jurist och författare. Är även, bland annat, ordförande i organisationen applyhumanrights.com

Tillsammans med jurist Stellan Gärde gräver vi djupare i vad vi kan göra om en av våra fri- och rättigheter kränks men också hur vi kan stärka skyddet för vår demokrati. En grund är att ha kunskap om de fri- och rättigheter vi har för att vi ska kunna förstå dem och agera utifrån dem. Stellan berättar också om skillnaderna mellan Sverige, våra grannländer och Tyskland i vad som krävs för att ändra i grundlagen.

ÖVNING

1. Lyssna på avsnittet
2. Förslag på reflektions- och diskussionsfrågor

Tips, välj lämplig metod ur metodbanken

- Vilka är våra grundlagar?
- Vilka principer är viktiga i våra grundlagar?
- Kan en grundlag ändras? I så fall hur?
- Vad innebär Tysklands förbudsparagraf? Har vi något motsvarande i Sverige?

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande mening:

- Grundlagar är viktiga därför att...

Poddlektion 5

Våra demokratiska rötter

Tidsåtgång: 1 timme

Poddavsnitt 122 (21 minuter) ➔

Medverkande: arkeolog och historiker
Alexandra Sanmark

”Många tänker på demokrati och antikens Grekland och antikens Rom. Det fanns dock välutvecklade system på den europeiska kontinenten långt, långt tillbaka. Bönder och fiskare ägde mark, folket behövde samarbeta.”

Alexandra Sanmark, arkeolog och historiker

OM PODDAVSNITTET

För att samhällen ska fungera behöver vi träffas för att diskutera och även hitta effektiva sätt för att fatta beslut. Även vikingarna hade en stark känsla för lag och rätt och hade ett välutvecklat system för att ta beslut och lösa konflikter. Demokratier utvecklas och förändras över tid och tillsammans med arkeolog och historiker Alexandra Sanmark tittar vi närmare på våra demokratiska rötter.

ÖVNING

1. Lyssna på avsnittet
2. Förslag på reflektions- och diskussionsfrågor

Tips, välj lämplig metod ur metodbanken

- Vad tänker du på när du hör ordet demokrati?
- Hur länge har demokrati funnits?
- Hur såg systemet på vikingatiden ut?
- Vilken betydelse har tingsplatserna för vår demokrati?

REFLEKTION Exit ticket

Be eleverna skriva ner en reflektion kring hur det kommer sig att vi har en demokrati i Sverige idag.

Poddlektion 6

Olika uppdrag i ett demokratiskt samhälle

Tidsåtgång: 1-2 timmar

Poddavsnitt 123 (47 minuter) ➔

Medverkande: Journalist Jan Scherman

"Vad gör du för att bidra till en starkare demokrati?"

Jan Scherman, journalist och bland annat fd VD på TV4

OM PODDAVSNITTET

I en demokrati är makten fördelad på olika aktörer. De som stiftar lagar, de som dömer utifrån lagarna och även de som granskar i form av massmedia. Också näringsliv och civilsamhälle är viktiga aktörer och arenor. För att kunna granska makten, oavsett om det är politiker eller företagsledare, krävs att media är oberoende från statsmakten. Journalisten Jan Scherman trycker på att journalistiken inte får bli ett filter som bara tillåter vissa ståndpunkter utan vi som konsument ska kunna lita på en saklig och opartisk bevakning som också belyser sakfrågan från olika håll. Att det finns ett gnissel mellan makten och media är ett hälsotecken eftersom man har olika uppdrag i en demokrati. Jan lyfter också hur viktigt det är att vi alla ställer oss frågan: vad gör jag för att inte demokratin ska gå ur tiden?

ÖVNING

1. Lyssna på avsnittet
2. Förslag på reflektions- och diskussionsfrågor

Tips, välj lämplig metod ur metodbanken

- Vad gör jag för att demokratin inte ska gå ur tiden?
- Vad är mitt bidrag?

REFLEKTION Exit ticket

Be eleverna skriva ner minst tre handlingar de gjort den senaste månaden som stärkt den demokratiska beredskapen.

Poddlektion 7

Vi måste göra mer demokrati tillsammans

Tidsåtgång: 1-1,5 timmar

Poddavsnitt 124 (29 minuter) ➔

Medverkande: Maria Öst och Edna Eriksson

”Alla som lever i vårt land har på olika sätt roller i en demokrati – demokratin är allas vårt ansvar.”

Maria Öst, kommunikatör Svenska Lottakåren, och Edna Eriksson, journalist och debattör

OM PODDAVSNIETTET

Vi summerar miniserien med förhoppningen om att den har inspirerat till fortsatta samtal om demokrati. Alla behövs för att främja, förankra och försvara demokratin och de fri- och rättigheter den ger oss. Och alla kan göra något. Demokratin behöver utvecklas in i framtiden och för att påverka behöver vi vara delaktiga. I summeringen ger vi exempel på hur du kan öva på att göra demokrati och engagera dig tillsammans med andra. Det är inte läge att lämna walk-over utan vi måste göra mer demokrati tillsammans.

ÖVNING

1. Lyssna på avsnittet

2. Förslag på reflektions- och diskussionsfrågor

Tips, välj lämplig metod ur metodbanken

- Finns det något i din närhet som du vill förändra?
- På vilket sätt kan du göra det?
(Namninsamlingar, skriva insändare, gå med i en förening med mera)

3. Enskild skrivövning

I denna övning ska eleverna reflektera och klargöra sina egna tankar och värderingar genom att avsluta meningar.

- En bra sak med demokrati är...
- En bra sak med integration är...
- En bra sak med jämställdhet är...
- För att bli mer jämställda på vår skola måste vi...
- Sverige är ett av världens mest jämställda länder, vilket vi kan se genom att...
- En utmaning med integration är...
- En utmaning med demokrati är...
- En utmaning med jämställdhet är...
- Tillsammans kan vi alla...

Diskutera i par eller mindre grupper

När eleverna har avslutat meningarna ska de diskutera sina svar i par eller i mindre grupper för att få ta del av nya infallsvinklar och perspektiv.

REFLEKTION Exit ticket

Låt eleverna avsluta följande meningar:

- När jag diskuterade med andra insåg jag att...
- Något som var svårt med den här övningen var...
- Jag vill lära mig mer om...

GUIDE TILL DEMOKRATI I SKOLAN

Elevråd och skolval

Skollagen ger alla elever rätt till inflytande vilket innebär att de kan spela en aktiv roll i undervisningen.

GUIDE 1

Bygga elevråd

Här förklaras vad som menas med elevinflytande och hur det går till att skapa ett aktivt och engagerat elevråd. Med olika steg i processen får eleverna lära sig hur de kan vara med och påverka. Elevrådsarbetet stämmer väl överens med att driva frågor i en förening.

Skola och föreningsliv

Skollagen ger alla elever rätt till inflytande. Detta inflytande innebär att elever kan spela en aktiv roll i undervisningen och bli delaktiga i sitt eget lärande. I en skolas elevråd lär sig eleverna att vara med och påverka samt tränas i den demokratiska processen, till att bli aktiva samhällsmedborgare. Elevrådsarbete överensstämmer väl med hur frågor drivs i en förening.

I exempelvis Svenska Lottakåren samlas medlemmarna kring intressen och engagemang i frågor som rör samhällets nationella och internationella säkerhet, såsom fred, demokrati och mänskliga rättigheter. Detta sker i lokala föreningar, lottakårer, som är demokratiskt uppbyggda. Medlemmarna bestämmer om verksamhet och ekonomi på årsmötet där det också väljs en styrelse. Alla kvinnor, unga som gamla, kan bli medlemmar och vara med och diskutera och bestämma om verksamheten, vilka aktiviteter som ska drivas samt själva ta aktiv del i dessa. De lokala lottakårerna har precis som skolornas elevråd, sin egen inriktning och verksamhet. Detta främjar förmågan att engagera sig i samhällsfrågor och ta en aktiv roll i samhällsutvecklingen. Både ett aktivt engagemang i föreningslivet och deltagande i elevråd har betydelse för demokratin och samhällsutvecklingen.

I en förening har styrelsen i uppdrag att bereda olika frågor, förvalta de beslut som årsmötet fattat, leda föreningens arbete samt att representera föreningen i olika sammanhang. En styrelse kan se ut på många sätt och det är föreningens stadgar som avgör hur många ledamöter styrelsen har. Traditionellt sett finns det en ordförande, en kassör, en sekreterare, en vice ordförande

och ett visst antal övriga ledamöter och suppleanter. Skolans elevråd kan byggas upp på samma sätt. I denna modul ges redskapen för ett aktivt och demokratistärkande elevrådsarbete där eleverna tränas i grunder som är nyttiga i samhälls- och föreningslivet.

Lärandemål

- Utveckla kunskap om elevinflytande och vad det innebär att praktiskt utöva inflytande och demokrati
- Få förståelse för beslutsvägar och utveckla kunskapen om hur det går till att ta beslut. Att utveckla kunskap om föreningar och möjligheter till demokratiskt inflytande i samhället
- Att utveckla förmågan att engagera sig i samhällsfrågor och ta en aktiv roll i samhällsutvecklingen

Elevinflytande

Det finns ett flertal skrivelser om elevers rätt att vara med och påverka sin utbildning och rätt till demokratiskt inflytande. Elever har rätt till inflytande över sin utbildning och sin arbetsmiljö. Elevinflytande främjar elevernas förmåga att ta eget ansvar och ökar lusten att lära. Det stärker även relationen mellan lärare och elever och leder till en större acceptans för de beslut som fattas. (Skolverket)

Delaktighet och inflytande gör att eleverna kan spela en aktiv roll i undervisningen och i sitt eget lärande. Eleverna kan föreslå och välja ut olika frågor för diskussion, yttra sig om de använda undervisningsmetoderna, kontrollera om undervisningsmaterialen är vinklade och ta fram riktlinjer för gästtalare, som politiker och offentliga tjänstemän. Elevinflytandet gör att eleverna kan påverka hur frågor, som kan upplevas som kontroversiella, hanteras på skolan. De kan till exempel lämna feedback om hur frågor hanteras, utvärdera upplevelsen av olika undervisningsmetoder, ta reda på vad eleverna har för utbildningsbehov, fästa uppmärksamheten på nya och framväxande spänningsfält och vara med och fatta beslut

om skyddsåtgärder – till exempel när det gäller externa föredragshållare eller, när så är lämpligt, blockering av webbplatser med skadligt innehåll. Det är både nödvändigt och betydelsefullt att eleverna är närvarande och synliga i skolans arbete.

I takt med att eleverna blir äldre och mognar kan de ges mer komplicerade och ansvarsfulla uppgifter. I alla åldrar kan dock de flesta elever utföra enkla uppgifter på alla nivåer och bör uppmuntras till detta. Ju mer engagerade de är, desto mer motiverade blir de.

Typer av elevinflytande

Europarådet listar elevinflytandet som en skala från uttryckande av åsikter till ledarskap.

- Uttryck – kommer med åsikter
- Samråd – uppmanas att komma med åsikter
- Medverkan – deltar i möten
- Medinflytande – har en formell funktion i beslutsfattandet
- Aktivt deltagande – identifierar problem och tar fram lösningar
- Ledarskap – planerar och fattar beslut

(Europarådet, *Hantera kontroversiella frågor* s. 30 ➡)

Skapa ett elevråd

Att skapa ett elevråd består av fyra steg:

- 1 Struktur och ordning
- 2 Mandat och ansvarsfördelning
- 3 Elevrådets ansvarsområden
- 4 Skolans verksamhetsplan.

STEG 1 Struktur och ordning

För att nå förankring, och för att kunna driva utvecklingsfrågor i alla led, från elever till skolledning passar ett system med 4-veckorsintervall.

Alla skolor har en tid på schemat varje vecka där elever träffar sin mentor/klasslärare. Under denna tid kan klassen gå igenom läxor och vad som händer under veckan samt genomföra klassråd. Använd mentorstiden för att genomföra strukturen med 4-veckorsintervall.

VECKA 1. Klassråd på mentorstiden

VECKA 2. Lagråd med arbetslagsledare, mentorer eller ansvarig lärare

VECKA 3. Styrelsemöte – elevrådsstyrelsen

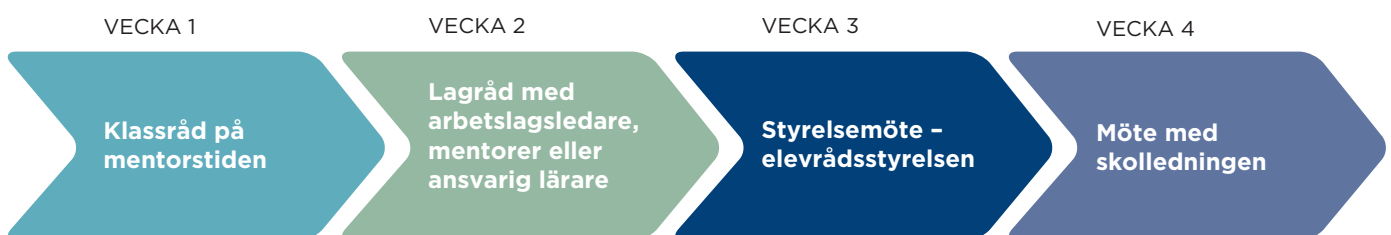
VECKA 4. Möte med skolledning

Vecka 1 leder klassens elevrådsrepresentant klassrådet på mentorstiden

Elevrådsrepresentanten tar med sig anteckningar från klassrådet till mötet i lagrådet som sker under vecka 2.

Skolor har ofta lärararbetslag eller olika grupper/konstellationer av personal som ansvarar för ett antal klasser. På gymnasiet kan detta vara klasser som läser samma program, i grundskolan en hel årskurs beroende på elevantal på skolan. Arbetslagen leds av en arbetslagsledare. Om detta saknas går det lika bra att en lärare har detta uppdrag.

Enligt strukturen med 4-veckorsintervall har arbetslagsledaren/läraren till uppgift att genomföra lagråd, vilket innebär att ha ett möte med alla elevrådsrepresentanter från de olika klasserna i sitt arbetslag, det vill säga i de klasser som ingår i samma.

För att nå förankring, och för att kunna driva utvecklingsfrågor i alla led, från elever till skolledning passar ett system med 4-veckorsintervall.

Vid lagrådets möte, under vecka 2, får alla klassrådsrepresentanter diskutera de frågor som tagits upp i respektive klass. Lagrådet utser en representant som ska representera eleverna i arbetslaget. Denna elev blir en del av skolans elevrådsstyrelse.

FÖRDJUPNING **Tips!**

Redan under vecka två får arbetslagsledarna/ansvariga lärare möjlighet att bemöta elevernas önskemål och synpunkter. Vissa frågor går att besvara redan här, andra tas vidare till mötet med skolledningen vecka 4.

Vecka 3 träffas elevrådsstyrelsen, det vill säga en elev från respektive arbetslag, för att sammanställa vad som framkommit vid deras lagrådsmöten. Styrelsen förbereder sig och vecka 4 får de delta vid skolledningens möte.

FÖRDJUPNING **Tips!**

Skicka frågeställningar etc. i förväg så att skolledningen hinner förbereda sig inför mötet!

Eleverna framför sina frågeställningar och synpunkter. Mötesstrukturen med 4-veckorsintervaller betyder att elever har möjlighet att påverka olika frågor, stora som små. Vid mötet med skolledningen kan eleverna få omedelbar respons och svar på sina frågeställningar.

Vem kan bli elevrådsrepresentant?

Det är viktigt att se över urvalsprocessen till elevrådet. Processen sker först i respektive klass. Förslagsvis kan elevrådet göra en film om elevrådsarbetet som visas för samtliga klasser vid läsårets start i augusti månad. I filmen berättar elever vad elevrådsarbetet handlar om. Efter att ha sett filmen får de elever som vill göra en intresseanmälan där följande frågeställningar besvaras:

1. Varför vill du vara med i elevrådet?
2. Vilka frågor vill du vara med och driva?
3. På vilket sätt vill du göra detta?

Läraren samlar in alla intresseanmälningar och berättar för klassen vilka de intresserade eleverna är. Innan själva röstningsprocessen startar får läraren berätta elevernas svar på frågeställningarna, alternativt får de intresserade eleverna tala till klassen och motivera varför de önskar bli klassens representant. Eleverna i respektive klass får

sedan, i en sluten omröstning, rösta fram klassens elevrådsrepresentant bland de elever som lämnat intresseanmälan. Denna process leder till att det är ett aktivt och medvetet val att bli medlem i elevrådet.

FÖRDJUPNING **Tips!**

Om möjligt är det betydelsefullt om elevrådet får ett utrymme/rum som blir deras eget där de kan ha sina möten.

STEG 2 **Mandat och ansvarsfördelning**

Eleverna i elevrådsstyrelsen har olika funktioner som exempelvis ordförande, vice ordförande, sekreterare och kassör. Detta ger en naturlig ansvarsfördelning mellan eleverna. Vid elevrådsstyrelsens möte med ledningsgruppen leder ordföranden mötet och sekreteraren för anteckningar och ser till att anteckningarna skickas ut till alla klassers elevrådsrepresentanter. Alla klasser får då direkt respons och feedback på de frågeställningar som tagits upp på klassrådet. Efter elevrådsstyrelsens möte med ledningsgruppen är det återigen dags att börja om med ett nytt 4-veckorsintervall, nu med nya svar från elevrådsstyrelsen och skolledningen.

Elevrådsarbetet är ett förtroendeuppdrag som handlar om att delta i det pedagogiska verksamhetsåret. En stor fördel är att flera elever involveras i förtroendeuppdrag, inte minst kvalitetsaspekten, då många frågeställningar kan komma fram, fler frågor tas på allvar och får ta plats. Elevrådet, liksom övriga förtroendevalda elevrepresentanter, måste få tydliga ansvarsområden för att kunna genomföra sina uppdrag på ett bra sätt.

Exempel på fler förtroendeuppdrag för elever:

- Elevsupportrar – elever som har fått extra utbildning för att kunna stötta i klassrummet i digitala frågor.
- Matradsrepresentanter – elever som lyfter frågor kring skolmat. Eleverna träffar skolans kökschef vid ett antal tillfällen/termin.
- Elevskyddsombud – elever som arbetar med frågor om elevernas arbetsmiljö tillsammans med skolans skyddsombud.

Elever med olika förtroendeuppdrag samarbetar med fördel med varandra, men har olika uppgifter. Uppdelningen skapar tydlighet kring vem som äger och utför olika frågor och uppdrag. Eftersom endast en elev/klass är med i elevrådet krävs det tydliga strukturer för att samtliga elevers röster ska bli hörda.

FÖRDJUPNING **Tips!**

Vid valår uppkommer andra förtroendeuppdrag, som exempelvis att vara med och ansvara för genomförande av skolval.

STEG 3 **Elevrådets ansvarsområden**

- Ordnings- och trivselregler, samt frågor som rör planering av skolans utemiljö (tillsammans med skollledning).
- Elevrådet är ambassadörer för skolan och kommunen/skolhuvudmannen. Eleverna tar emot besökare, talar vid Öppet hus, möten för vårdnadshavare, debatter och temakvällar.
- Elevrådet deltar aktivt i möten och förmedlar information vidare till övriga elever.
- Elevrådet fungerar som länk mellan elever, personal, vårdnadshavare och samarbetspartner.
- Elevrådet ser nya behov och söker stipendier.
- Elevrådet bidrar med elevperspektiv på verksamhetsåret, samt driver verksamhetsfrågor med koppling till elevansvar och demokrati.
- Elevrådet är med och tar ett helhetsansvar för elevdemokratin på skolan, till exempel så att samtliga elever involveras vid pedagogiska högtider och verksamheter som exempelvis FN- och Europadagen.

STEG 4 **Skolans verksamhetsplan**

Hur ser ett pedagogiskt verksamhetsår ut och vad ska det innehålla? Detta varierar från skola till skola. Viktigt är att alla på en skola får möjlighet att lämna synpunkter på eller få delta i framtagandet av ett pedagogiskt verksamhetsår. Arbetet ska kopplas till läroplaner, skollag samt verksamhetsplaner i skola och kommun.

Under ett pedagogiskt verksamhetsår ingår både projekt och undervisning som är betydelsefulla och angelägna för att stärka demokratiska processer. Framgångsrika projekt är arbeten som stämmer överens med skolans uppdrag, som har ett tydligt syfte och innehåll samt låter elever utmanas och utvecklas. Enskilda temaperioder och separata freds- och demokratiarbeten är värdefulla och kan ge skjuts åt ordinarie verksamhet och pågående arbeten. Faran är om enskilda insatser enbart bockas av, och inte får det genomslag de borde få. Ett riktat arbete ska kunna ge ringar på vattnet, ska följas upp, och kanske även leva vidare i nya arbeten, inom undervisningen eller i samhället.

REFLEKTION **Reflektera och diskutera!**

- När och på vilket sätt kan eleverna vara med i det pedagogiska arbetet?
- Vilka frågor kan eleverna driva?
- Kan eleverna arbeta fram förslag på aktiviteter som de själva är med och utför?

Elevinflytandet och demokratin stärks om elever får vara med och driva aktiviteter och inslag i undervisningen under det pedagogiska verksamhetsåret. Följande övning kan genomföras av elever under mentorstid, eller i elevrådet, och av personal vid olika former av möten. Övningen handlar om hur skolan kan få fler elever att engagera sig och tycka att det är roligt/meningsfullt att delta i skolans pedagogiska demokratiarbete.

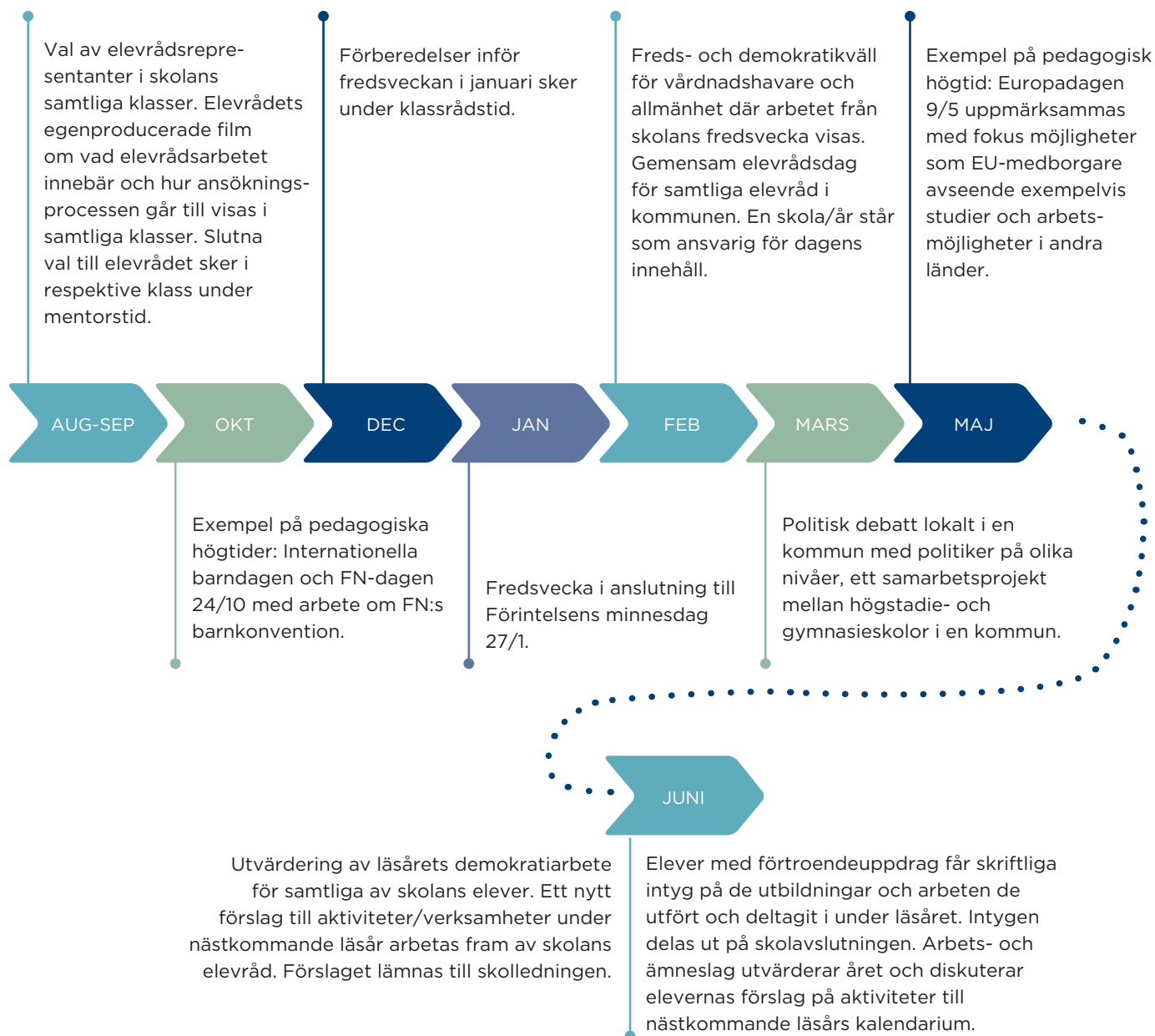
Det pedagogiska verksamhetsåret – hur kan jag påverka?

Exempel på ett pedagogiskt verksamhetsår

(Exempel från *Demokratiuppdraget i skolan*, C. Granath 2017)

På nästa sida ser du exempel på hur ett pedagogiskt verksamhetsår med elevperspektiv ser ut. Arbetet har koppling till demokratifrågor.

Exempel på ett pedagogiskt verksamhetsår

Förslag på utvärdering för elever efter ett pedagogiskt verksamhetsår

Utvärdering

Elevrådet önskar att du gör din röst hörd! Lämna dina synpunkter till din elevrådsrepresentant, så att elevrådet kan arbeta vidare med elevernas synpunkter och önskemål. Tillsammans skapar vi en ännu bättre skola!

Har du något/några förslag på hur vi kan få ungdomar att intressera sig mer för demokrati-, värdegrunds- och internationella frågor?

- Skolan är den enda plats där alla ungdomar möts. Vi tycker att det är extra viktigt att vi är med och påverkar vår utbildning, så att vi får förutsättningar att bli demokratiska medborgare. Tycker du att det är viktigt att elevrådet lyfter frågor om demokrati på vår skola? På vilket sätt önskar du att detta sker? Ge gärna förslag!
 - Övriga synpunkter.
- Tack! /Elevrådet

GUIDE 2

Skolvalens betydelse för demokratin

All offentlig makt i Sverige utgår från folket är hur regeringsformen börjar. Fri åsiktsbildning och allmän och lika rösträtt är grunden för Sveriges statskick. Den svenska demokratin bygger på att folket engagerar sig i politiken genom att gå och rösta, att hålla sig informerade om samhällsutvecklingen och att delta politiskt på andra sätt. Enligt regeringen har skolan en viktig roll att spela när det gäller att lägga grunden för ett jämlikt liv för var och en i Sverige. ”Alla elever ska ges möjligheter att rustas för vidare studier, arbetsmarknad och samhällsliv. Ingen elev ska lämnas efter och ingen ska hållas tillbaka.”

Svenska skolor har ett demokratiuppdrag. Alla skolor ska undervisa om demokrati och visa vad demokrati betyder i praktiken. Deltagandet i skolval anses vara en möjlighet för elever att undersöka demokratin och ett sätt för skolorna att uppfylla sitt demokratiuppdrag. Enligt MUCF, som har uppdraget att genomföra skolval, är skolval en unik möjlighet för elever att få testa att själva anordna och delta i ett demokratiskt val. Myndigheten betraktar skolvalen som Sveriges största demokratisatsning för unga. Skolval ger också eleverna möjlighet att diskutera och sprida information om politik. Alla gymnasieskolor och grundskolor med elever i årskurs 7-9 har möjlighet att delta i skolval.

Skolvalen 2018 och 2019, en statsvetenskaplig utredning

Undervisning i demokrati handlar inte bara om att undervisa om vad demokrati är utan också om att visa vad det är i praktiken konstaterar Skolverket. Skolval innebär en konkret, demokratisk handling. Inför Skolval och inför mötet med politiska företrädare är det viktigt att eleverna, inom ramen för undervisningen, har fått öva på att ta ställning i olika frågor, argumentera och även kritiskt granska. Skolval behöver förberedas, genomföras och efterarbetas. Aktiviteter, som exempelvis debatter och bokbord, som genomförs i samband med Skolval, ska stärka lärandeprocessen kring politisk information.

Alla gymnasieskolor och grundskolor med elever i årskurs 7-9 har möjlighet att delta i skolval. För att delta måste skolan anmäla sig. Det ska också finnas en arrangör och en kontrollant. Arrangör kan vem som helst på skolan vara. Elev, elevråd, lärare eller skolledare kan fylla denna funktion som ansvarar för att valet blir av. Arrangören sköter det praktiska som att boka lokal och informera skolan om valdagen. Kontrollanten

ska kunna instruktionerna om hur skolvalet ska hållas och se till att valresultatet stämmer och rapporteras in. Denna person behöver vara myndig senast under skolans valdag.

STEG 1 Före skolval

Föreläsningar, diskussioner eller temadagar om politik kan få igång samtal och engagemang kring aktuella frågor under ett valår. Först och främst behöver skolan anmäla sig till det aktuella Skolvalet. När detta är gjort får skolan nödvändigt material, som exempelvis valsedlar och kuvert. Läs mer om Skolval 2018 och Skolval 2019 på följande länkar för att få inspiration.

- Skolval 2018 ➡
- Skolval 2019 ➡

Alla ämnen har tillhörighet i olika samhällsfrågor. Eleverna kan förbereda frågor om ideologier, miljö, hälsa eller ekonomi och sedan få i uppdrag att besöka valstugor, ta del av politiska debatter och nyheter inom det aktuella området.

- Studiebesök: Besök valstugor, alternativt kontakta politiska partier via partiernas webbplatser och ställ frågor kring olika ämnen och områden.
- Arrangera politiska debatter i klassen där läraren delar in/lottar elevernas partitillhörighet. Eleverna måste sätta sig in i partiets politik och debattera partiets linje i exempelvis utbildnings- eller miljöfrågor.
- Ta del av nyheter och följ med i politiska debatter.
- Skapa ett nyhets- eller informationsquiz och sätt upp runt om i skolan. Frågorna kan bestå av frågor om olika partier, bilder på partiledare och symboler, men även frågor om olika beslutsnivåer, EU:s roll etc.
- Skapa utställningar om partier och bjud in andra elever på skolan för att ta del av utställningarna.
- Besök Sveriges riksdag på sidan: *Följ med på digital resa i riksdagen!* ➡
- Besök Europahuset i Stockholm eller kontakta EuropaDirekt kontor runt om i landet för att få mer information om EU.
- Bjud in svenska politiker på kommun-, region-, riksdags- och EU-nivå till den egna skolan. Detta är kostnadsfritt och politikerna kan besöka olika klasser för att diskutera frågor som eleverna har valt ut.

Information från Skolverket, Politisk information i skolan ➡

Från och med den 1 januari 2018 gäller en bestämmelse i skollagen som tydliggör vad som gäller när en skola ska bjuda in politiska partier. Bestämmelsen anger att en skola får begränsa antalet partier som bjuds in om det görs på objektiv grund. Du kan läsa mer om bestämmelsen i regeringens proposition 2017/18:17, länk ➡.

STEG 2 Genomförande av skolval

Det kommande valet har förarbetats i undervisning, eventuellt har valstugor besökts eller politiska debatter genomförts. Nu har valdagen kommit!

Det är bra att hålla ett klassrum öppet under ett antal timmar, eller en hel dag. En lärare och ett antal elever ser till att valet går rätt till. Elever som ska rösta tar valsedlar och kuvert och går in i ett bås för att lägga ner en

av valsedlarna i kuvertet. När valet är gjort får eleven gå fram till valurnan där det sitter två till tre elever, förslagsvis från skolans elevråd/elevkår, alternativt elever som har anmält sig till att vara röstmottagare. De elever som tar emot röster har både klasslistor och skolkatalog/någon bild på eleverna så att det tydligt framgår att rätt person står framför dem. Eleven som röstar blir avprickad på en klasslista och kuvertet med rösten läggs i valurnan.

Följande filmer som tagits fram av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, MUCF, visar hur arbetet kring Skolval går till. Filmerna passar därför bra att titta på inför att skolvalet ska genomföras.

- *Att rösta* (1, 44 min) ➡
- *Skolval – enligt eleverna själva* (2,36 min) ➡
- *Ta emot röster* (3,33 min) ➡
- *Räkna röster* (6,51 min) ➡

STEG 2 Efterarbete

Lägg tid på att utvärdera! Det finns många sätt att utvärdera på och det finns olika syften bakom utvärderingen. Dels att få information om vad som kan bli bättre och göras annorlunda till nästa gång för att skapa en känsla av gemenskap och ägande. Alla blir delaktiga då deras åsikter tas tillvara, detta är en viktig del av det individuella lärandet.

Efter Skolvalets genomförande kan eleverna utvärdera den undervisning de har fått genom att besvara:

- Jag vill prata mer om ...
- Det bästa med undervisningen inför Skolvalet var...
- Detta kan utvecklas...

Lärare får därmed möjlighet till en snabb överblick av läget och vad som kan förändras. Detta återkopplas till eleverna, exempelvis genom att säga; "Det var många som ville fortsätta diskutera mer om jämställdhet, därför tänkte jag att vi inleder med att göra det innan vi fortsätter." Uppmuntra också eleverna att komma med förslag på förbättringsområden.

- Dela in eleverna i mindre grupper. Ge grupperna ett större papper där de kan rita upp tre kolumner, alternativt illustrera

kolumnerna med ett trafikljus (grönt, gult respektive rött ljus). I den vänstra kolumnen skriver de "sluta", i den mellersta "fortsätt" och i den högra "börja".

Grupperna diskuterar och skriver ner vad de tycker är bra och önskar fortsätta med. Detta får grönt ljus. Vad som inte har fungerat bra och som de önskar sluta med får rött ljus. Sedan får de också formulera vad de saknat och vad de vill att ni ska börja göra. Arbeten som ännu inte har startat men som står på vänt illustreras av det gula ljuset.

Diskutera resultatet från Skolvalet

Om det har varit ett Skolval på er skola så är det bra att diskutera valresultatet. Det kan leda till diskussioner om hur demokratin fungerar, olika ämnesområden som varit viktiga när eleverna tagit ställning och också om samtal om ungas roll i en demokrati.

Tänk på!

Valhemligheten innebär att elever, i en diskussion om Skolvalet, inte ska behöva avslöja vilket parti de röstat på. Det kan vara bra att tillsammans med eleverna gå igenom skolvalsresultatet, både från er skola och från hela landet.

Exempel på frågor

- Hur många röstade och vad gjorde att eleverna röstade i valet?
- Var det lätt eller svårt att bestämma vad man skulle rösta på? Varför?
- Känns det viktigt att rösta i Skolvalet? Varför/varför inte?
- Vad har de lärt sig genom att delta i Skolvalet?
- Vilka frågor har varit viktiga för dem när de bestämt vilket parti de röstat på? Varför var just de frågorna avgörande?
- Vilka frågor tror de unga människor tycker är viktiga?
- Vilka frågor tycker de själva är viktiga? Varför?

Visa också eleverna hur valresultatet i det riktiga valet blev, om det samtidigt varit ett sådant, i er kommun, i er region, i riksdagen eller EU.

- Vad finns det för skillnader och likheter mellan skolvalsresultatet och det riktiga valets resultat?
- Vad kan skillnaderna bero på?
- Spelar det någon roll att Skolvalet inte är ett riktigt val, hade man röstat annorlunda i det riktiga valet?
- Hur skiljer sig resultatet i er kommun från resultatet i riksdagsvalet? Varför då?
- Vilka frågor tror eleverna är viktiga för vuxna när de beslutar vilket parti de ska rösta på? Skiljer det sig från det de själva tycker är viktigt?
- Är det viktigt att rösta?
- Finns det andra sätt att påverka?

FÖRDJUPNING Tips!

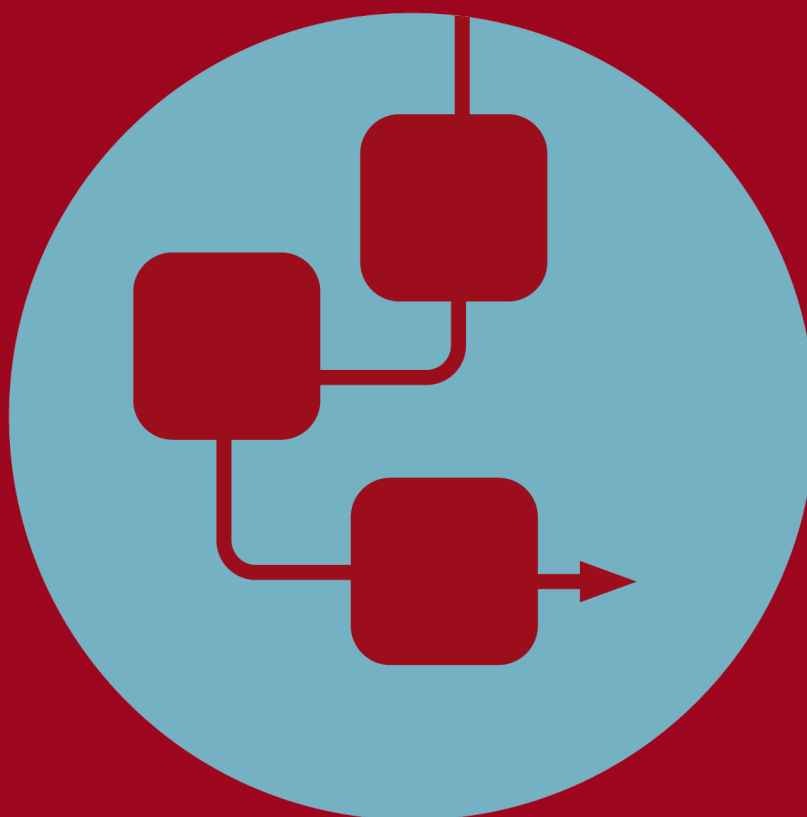
Använd skolvalsresultaten i olika ämnen, till exempel matematik och geografi. Undersök mönster för deltagande, studera statistik, jämför landsbygd och storstad och om resultaten skiljer sig åt mellan olika val eller under olika år. Visa också eleverna hur valresultatet i det riktiga valet blev i er kommun, i er region, i riksdagen eller i EU.

FÖRDJUPNING Tips! Genomför skolval

Skolval är ett simulerat val som arrangeras av elever eller elever och skolpersonal tillsammans på en skola. Satsningen riktar sig till årskurs 7–9 och gymnasiet inklusive särskolan. Skolval arrangeras på samma sätt som vanliga val, med valsedlar, valskärmar, röstlistor, valurnor och rösträknare. Skolval ger elever möjlighet att ta ställning för ett politiskt parti och samtidigt lära sig om demokratiska processer. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, har i anslutning till nationella val i Sverige fått uppdraget av Sveriges regering att genomföra förberedelser av skolval, leda utbildningssatsningar och ta fram material för genomförande.

METODBANK

Metoder för demokrati

”Att kunna påverka sina livsvillkor och aktivt delta i samhällslivet utifrån grundläggande demokratiska värderingar kräver demokratisk kompetens i betydelsen kunskap om demokratin och de mänskliga rättigheterna och förmåga att med andra kommunicera kring gemensamma frågor och problem. Demokratisk kompetens utvecklas i möten med andra, genom samtal och relationer.”

Skolverket

PRESENTATION METODBANKEN

Metoder för demokrati

Introduktion

Undervisning om värdegrund, demokrati och kontroversiella frågor ingår i skolans läroplan, vilket ger ett tydligt mandat för undervisning om dessa frågor. Läroplanerna för grund- och gymnasieskolan, del 1 och 2, kan fungera som viktiga stöd för hur frågorna ska hanteras. För det första genom att skapa ett klimat som bygger på en gemensam värdegrund: ett klimat där spänningsfält inte ses som något farligt, utan som en naturlig del av tillvaron i en demokrati. Olika åsikter behöver beaktas, mångfalds- och identitetsfrågor hanteras på ett lyhört sätt och där diskussion, inte hot och våld, används för att lösa konflikter. För det andra genom att ge eleverna möjlighet att utveckla och använda den samarbetsförmåga och det kritiska tänkande som krävs för att på ett konstruktivt sätt hantera spänningsfält. Det kan exempelvis röra sig om att lyssna, uttrycka en åsikt, argumentera, känna igen stereotyper, bedöma tillförlitligheten i källor och argument och söka efter alternativa tolkningar och perspektiv.

Innehåll

I detta avsnitt presenteras metoder som syftar till ett aktivt genomförande av demokrati.

- Samtal som metod och arbetssätt
 - Regler för samtal och tips för att lyssna
 - Analyscheman som stöd för att belysa en fråga ur olika perspektiv
 - Värderingsövningar
 - Brainstorming
 - Rollspel
-

Bakgrund

I skolan ska elever utveckla demokratiska förmågor som till exempel kommunikativ förmåga och kritiskt tänkande för att förberedas för ett liv som demokratiska samhällsmedborgare. Dessa förmågor utvecklas genom att kommunicera och delta aktivt i reflekterande samtal.

Metod 1

Samtal som metod och arbetssätt

Samtal som arbetssätt har en central roll i undervisning och i arbetet med värdegrunden. Samtal spelar även en viktig roll i skolans demokratiska uppdrag.

Skolverket menar att:

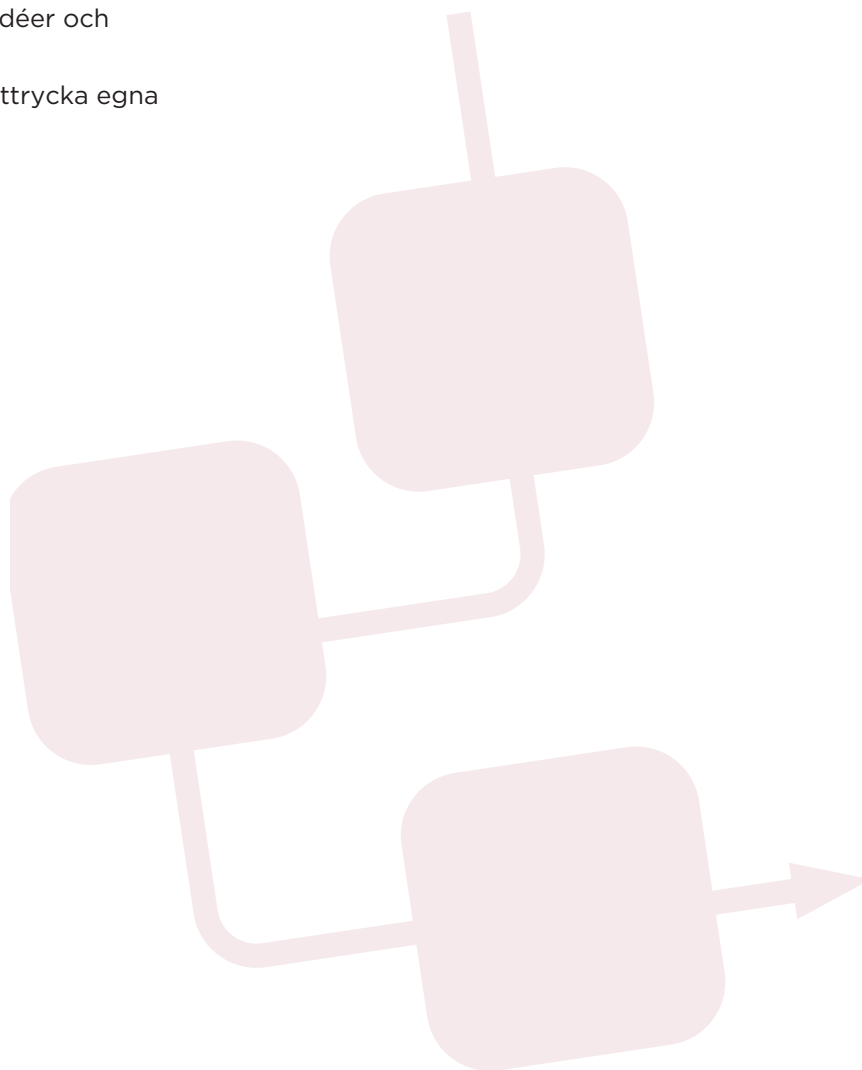
”Samtal i olika former kan utveckla både demokratisk kompetens och tänkande kring olika ämnen och frågor. Det förhållningssätt som är en förutsättning för att värdegrunden ska genomsyra hela verksamheten synliggörs i olika former av samtal.”

Tillsammans med undervisning i olika ämnen syftar de demokratiska samtalsformerna till att utveckla elevernas förmåga

- till kritiskt tänkande,
- att undersöka abstrakta idéer och värderingar,
- att lyssna på andra och uttrycka egna tankar.

Deliberativ värderingsmall för samtal

I Skolverkets skrift *Förskolans och skolans värdegrund - förhållningssätt, verktyg och metoder* (2013) finns en värderingsmall för att genomföra deliberativa samtal. Mallen består av rutor där deltagarna fyller i om samtalet uppfyller kriterier och förutsättningar om samtalets form och innehåll. Kriterierna går från ”stämmer helt” till ”stämmer inte alls”. De områden som undersöks i samtalet är vilka förutsättningar som råder för samtalet, hur genomförandet går till och resultat. (Skolverket, *Förskolans och skolans värdegrund*, s. 81) ➔

Metod 2

Regler för samtal

För att skapa ett bra samtalsklimat är det viktigt att gruppen gemensamt kommer överens om hur de ska agera tillsammans, det vill säga, vara överens om vilka förhållningsregler de vill ha. När det finns gemensamma regler kan deltagarna påminna varandra om dessa.

Förslag på regler:

- Alla får tala till punkt
- Alla ges möjlighet till lika stort utrymme
- Alla ska lyssna och delta
- Vi får aldrig kränka eller förolämpa varandra
- Det är okej att känslor kommer fram
- Vi väljer själva vad och hur mycket vi vill dela med andra
- Ingenting som sägs och framförs under övningarna får användas emot personen i andra sammanhang
- Vi kan kritisera idéer eller åsikter – inte människor
- Vi respekterar att vi har olika åsikter
- Alla frågor är bra frågor

Länk till *Jämställt hela tiden* och *En väg in* ➡

Tips för den som lyssnar!

- Fokusera på den som pratar. Lämna dina egna värderingar och åsikter åt sidan
- Försök förstå, uppmuntra personen som talar att utveckla sitt resonemang, ställ frågor som - hur menar du då?
- Bekräfta och visa att du lyssnar, detta kan göras genom att nicka instämmande
- Ställ öppna frågor, undvik ja- och nej-frågor. Hur, vad, varför, på vilket sätt, är bra frågeord
- Sammanfatta. Återberätta vad du har förstått av det du hört och fråga om du uppfattat rätt
- Kroppsspråk. Visa med ögon, ansikte, hela kroppen att du lyssnar
- Ta inte över, kom inte med kritik, råd eller egna lösningar utan att ha blivit tillfrågad

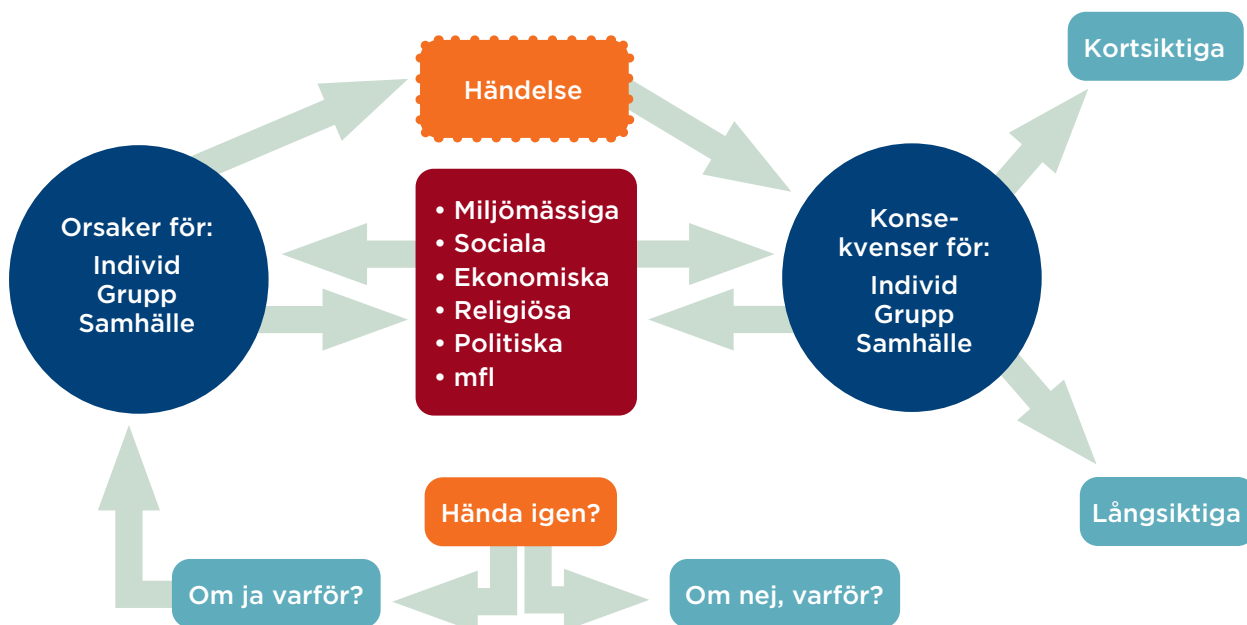
Metod 3

Analysscheman som stöd för att belysa en fråga ur olika perspektiv

Analysmodell är ett hjälpmedel för att strukturera tankar och samla argument vid besvarandet av en analyserande fråga.

Exempelvis kan orsaker till och konsekvenser av en händelse analyseras med hjälp av en analysmodell. Börja med att identifiera händelsen/fenomenet, exempelvis "demokrati i Sverige 100 år". Titta sedan på vilka orsaker

som har lett till att Sverige blev en demokrati och sedan vilka konsekvenser detta har gett. För att vidga perspektiven ytterligare går det att undersöka konsekvenser för individ, grupp och för hela samhället och vilka konsekvenser som var direkta och vilka som är mer långsiktiga. Ytterligare dimensioner att föra till resonemanget är att studera frågan ur ett socialt, ekonomiskt och politiskt perspektiv.

Analysmodell (från *Ett hållbart samhälle* Lärarnas Agenda 2030, C. Granath, P. Sharma 2021)

Forsätter på nästa sida.

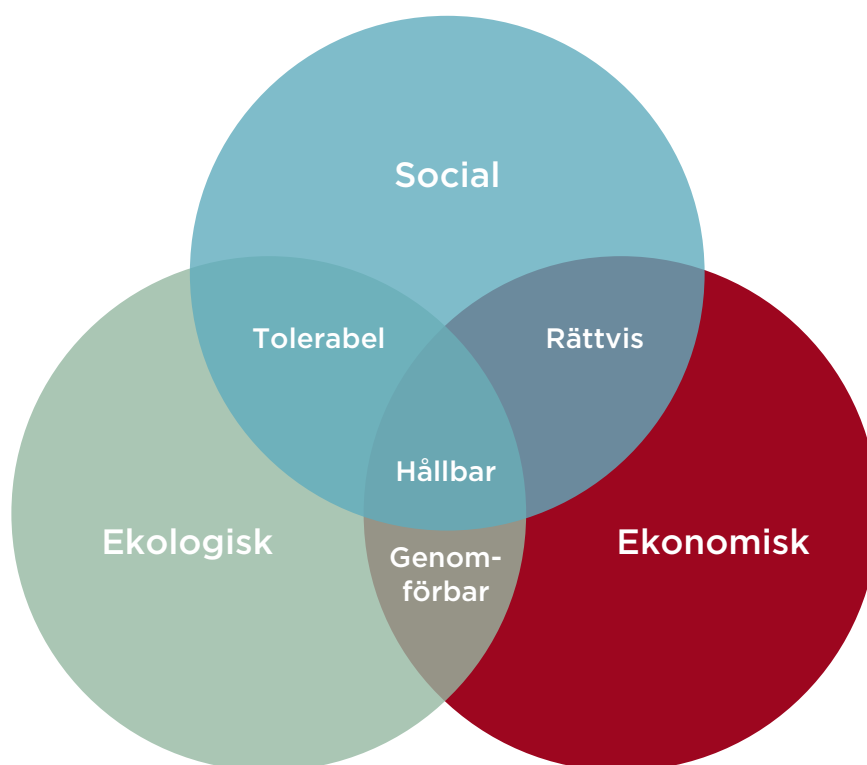
Metod 3

Analysscheman som stöd för att belysa en fråga ur olika perspektiv, forts

Venndiagrammet

Ett annat exempel på en modell och illustration som används för att jämföra och se likheter och skillnader är ett venndiagram. Det som är lika inom en fråga skrivs in i de delar av diagrammen som överlappar varandra och det som är unikt och enskilt

skrivs i de delar som endast representerar den enskilda frågan. Venndiagrammet nedan visar exempel på vad som krävs för ett hållbart samhälle inom ramen för social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Analysmodell och ett venndiagram kan se ut enligt bilden nedan.

Exempel på venndiagram.

Metod 4

Värderingsövningar

Värderingsövningar kan vara ett bra sätt att föra inledande samtal kring demokrati och politik. De som deltar får möjlighet att tänka efter, träna sig i att lyssna på andra och uttrycka sina åsikter. Det är också ett sätt att träna sig i att motivera sina ståndpunkter och öva på att respektera andras.

Förslag på grundregler för värderingsövningar

- Deltagarna fattar själva beslut om sina ställningstaganden. De är själva ansvariga för sin egen åsikt.
- Respektera varandras åsikter. Det innebär bland annat att inte verbalt hoppa på någon annan för vad den tycker. Lyssna istället in vad personen säger och försök att formulera dina egna tankar.
- Avfärda inte andras åsikter som fel utan lyssna, diskutera och försök förstå andra perspektiv som de andra deltagarna eventuellt har.
- Fråga om du inte förstår vad en annan person menar.
- Det är alltid okej att ändra sig även under diskussionens gång. Att formulera sina egna tankar och spegla sig i hur andra resonerar bidrar till nya tankar.
- Syftet med diskussionen är inte att övertyga de andra deltagarna om vad som är rätt åsikt, utan att öva på att ta ställning och reflektera kring ett tema och sin egen åsikt.
- Det finns inga rätta svar.
- Värderingsövningar är inte ett sätt att genom diskussion tömma ut ett ämne, allt kommer inte att hinna sägas, men kan följas upp senare.

Metod 5

Brainstorming

Brainstorming är en kreativ metod som syftar till att lösa problem eller hitta på nya idéer. Det finns ett antal varianter av brainstorming, en grundregel är att tanken ska få löpa fritt utan att bli avbruten.

Olika typer av brainstorming

1 STOP AND GO

Idéer genereras 3-5 minuter. Sedan följer 3-5 minuters tystnad då eleverna tänker. Diskutera sedan idéerna i helgrupp.

2 TURORDNING

Läraren, eller en utvald elev, låter en deltagare i taget i turordning berätta om sin idé. Läraren/den utvalda eleven skriver ner vad som sägs. Om någon inte kommer på en idé kan den personen säga pass, det är okej att enbart lyssna in andras idéer.

3 BRAINWRITING

Dela ut post-it-lappar till alla deltagare. Börja övningen med att en deltagare skriver en idé på sin post-it-lapp. Idén skickas sedan vidare till nästa person. Nästa på tur kan till exempel utveckla idén, eller så kan idén fungera som en trigger till den personens idé.

4 TVÄRTOM-METODEN

Vänd på frågeställningen och diskutera frågeställningar som tvingar hjärnan att tänka utanför ramarna.

- Hur kan Sverige bli så odemokratiskt som möjligt?
- Hur kan jag få ett samtal/en diskussion att bli så dålig som möjligt?

5 MINDMAPPING

Gör en karta över idéer! Övningen kan genomföras individuellt eller i grupp och handlar om att skriva ner tankar och idéer i ett flöde. Typiskt för mindmapping är att sätta den centrala idén i mitten för att sedan låta idéer stråla ut i olika riktningar. Kartan kan vara av symbolen en sol med solstrålar eller ett träd med stam, grenar och blad. Anteckningarna i kartan kan vara ord, symboler, färger, bilder och skisser som sedan sammankopplas med linjer och pilar.

6 PLUPPNING

Metoden pluppning fungerar bra när en grupp behöver prioritera frågor.

Exempel 1

Varje deltagare får tio pluppar, vilka kan utgöras av klisterlappar, häftstift eller en penna som de kan pluppa/sätta en prick med.

Övningen går ut på att deltagarna har olika frågor att ta ställning till eller rösta om. På den fråga eller det ämne som deltagaren anser vara viktigast placeras fyra pluppar. På den näst viktigaste frågan placeras tre pluppar, den efterföljande i ordningen två och slutligen placeras en plupp på en fråga. När alla deltagare placerat ut sina pluppar kan gruppen se sin gemensamma prioriteringslista.

Exempel 2

Alla elever får tre klisterpluppar, magneter eller en whiteboardpena att "pluppa" med. De sätter plupparna vid den fråga som de vill fortsätta arbeta med. De tre plupparna får de disponera som de vill, antingen sätta alla pluppar på ett ställe eller sprida ut dem på tre. De aktiviteter som får flest pluppar är de som eleverna väljer att arbeta vidare med.

Metod 5

Brainstorming, forts

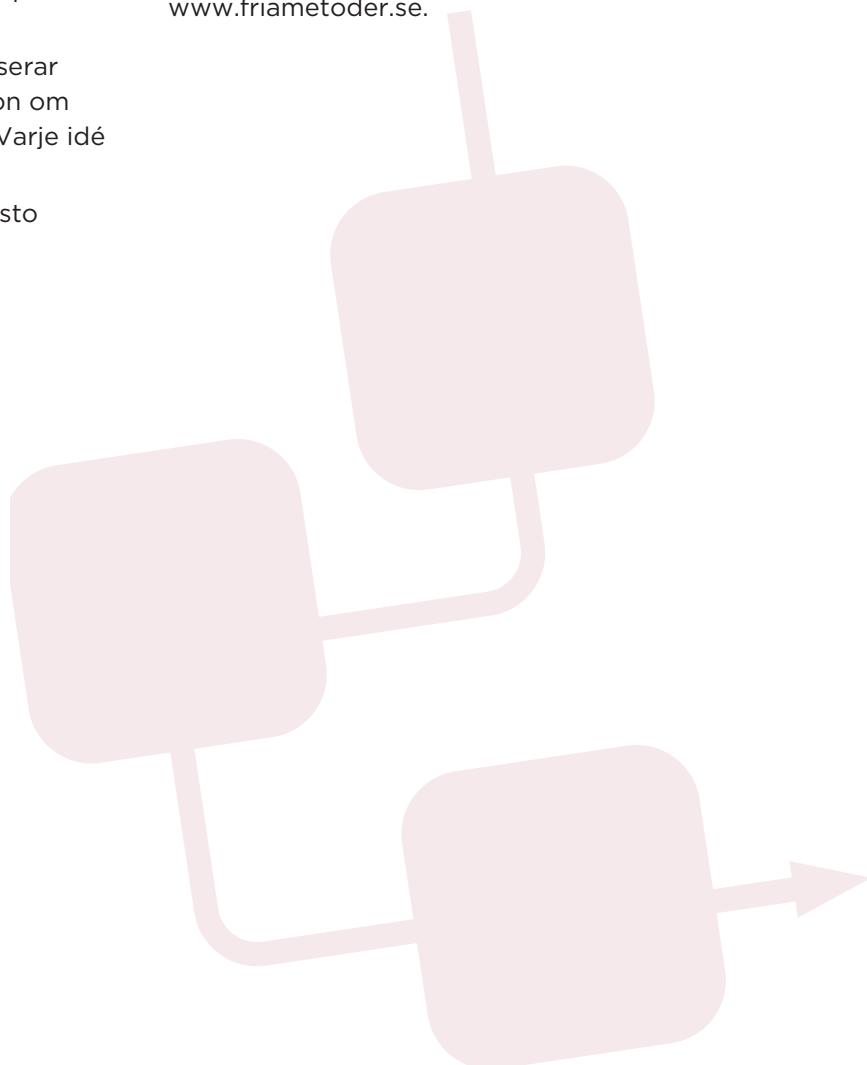
FÖRDJUPNING Tips!

För att underlätta brainstorming kan det vara bra att ha regler. Förslagsvis kan reglerna utarbetas tillsammans med eleverna.

- Idéer får inte kritiseras.
 - Spontanitet uppmuntras. Utgångspunkten är att alla idéer är bra idéer. En idé som inte verkar bra kan utvecklas till en lysande idé.
 - Kvantiteten av idéer är viktig, då det ofta genererar kvalitet.
 - Alla deltagare utvecklar och förbättrar varandras idéer. Det är ingen tävling utan ett samarbete med gemensamt mål.
 - Undvik diskussioner. I diskussioner händer det lätt att alla försvarar det de tror på och ingen kommer med något nytt.
 - Utvärdera inte. Se till att ingen kritiserar en idé eller startar en lång diskussion om varför den inte går att genomföra. Varje idé bör skrivas ner!
 - Sätt inga gränser. Ju vildare idé, desto bättre.
- Stressa inte en brainstorm, utan ge tid till att fundera en stund tyst för sig själv också. Ofta behöver deltagarna få ur sig alla sina "vanliga" tankar, innan de riktigt bra och kreativa idéerna kommer.

Efter en "brainstorm" kan det vara aktuellt att sortera upp alla förslag i olika kategorier enligt PMI-metoden. PMI står för Plus, Minus och Intressant. Plus är bra saker, Minus är dåliga saker och Intressant innebär "hör kanske inte riktigt hit men är värt att tänka på", eller har kanske varken plus eller minus.

Fler tips på metoder hittar du på www.friametoder.se.

Metod 6

Fyra hörn

Värderingsövningen fyra hörn syftar till att snabbt ta ställning till olika ståndpunkter, reflektera kring egna och andras åsikter och värderingar. Deltagarna får möjlighet att byta ståndpunkt under övningen.

Markera fyra hörn i ett klassrum. Läraren ställer sig i mitten av rummet och samlar eleverna runt sig. Ställ olika frågor, till exempel med koppling till demokrati. Till varje

fråga får eleverna fyra svarsalternativ. Varje elev får bara välja ett av alternativen och visar vilket svar de valt genom att gå och ställa sig i det hörn som motsvarar deras val. Läraren pekar ut vilket hörn som representerar svarsalternativet för a, b, c eller d. Ett av alternativen ska alltid vara öppet för ett eget alternativ. Elevernas olika svar öppnar upp för diskussion och samtal

Metod 7

Oavslutade meningar...

Oavslutade meningar ger eleven stöd i att börja reflektera över olika ämnen. Ge eleven början på en mening kopplat till det ämnen som lektionen handlar om eller kopplat till reflektion efter en lektion som exit ticket.

Förslag på oavslutade meningar

- En bra sak med barnkonventionen är...
- Demokrati betyder...
- För att bli mer jämställda på vår skola måste vi...
- Tre saker som jag lärde mig på dagens lektion var...
- Jag vill lära mig mer om...

Metod 8

Uppdragskort

Välj ut en aktuell fråga som eleverna ska diskutera. Till exempel skolgården, klassresan, eller mer ämnesspecifika frågor som rör hållbarhet, idrott eller samtal kring litteratur.

Dela ut lappar till eleverna. På de flesta lapparna står det ingenting. På några av lapparna står det uppdrag som eleverna måste rätta sig efter. Eleverna får inte visa sina lappar för varandra.

Förslag på uppdrag:

- Se till att alla kommer till tals
- Sammanfatta vad som sagts vid jämna mellanrum

- Så fort någon kommer från ämnet, säg till på ett trevligt sätt
- Anteckna vad ni kommer fram till
- Peppa de andra och lyft fram allt bra som de säger och gör
- Tidtagare, se till så att samtalet hålls inom den aktuella tidsramen

I ett undervisningsexempel där denna metod används kan eleverna diskutera om uppdragen hade någon effekt. Om samtalen blev bättre eller sämre med uppdragen och om för- och nackdelar med att det finns bestämda roller i olika övningar eller vid möten.

Metod 9

Heta stolen

Ställ stolar i en ring. Se till att det finns en stol mer än antalet deltagare. Även om det bara är en person som instämmer så kan den byta plats. Eleverna sätter sig på stolarna i ringen.

Läraren läser upp ett påstående, de elever som håller med i påståendet sitter kvar. De elever som inte håller med reser sig upp och byter plats, om man är osäker så sitter man kvar med armarna i kors. Förklara innan du börjar att du som lärare kommer att sitta i ringen, men på samma stol hela tiden utan att ta ställning. Genom att be eleverna dela med sig om varför de valde att sitta kvar

eller byta plats efter varje påstående öppnas möjligheten till dialog och diskussion. Ett förslag är att börja med lite mindre laddade frågor för att få gruppen att bli bekväm med övningen.

Exempel på frågor:

- Katter är bättre än hundar
- Glass är godare än chips
- Man kan alltid ta ansvar för sina handlingar.
- Det är viktigt att alltid säga vad man tycker.
- Sverige är ett jämställt land
- Det är viktigt att rösta

Metod 10

Debatt

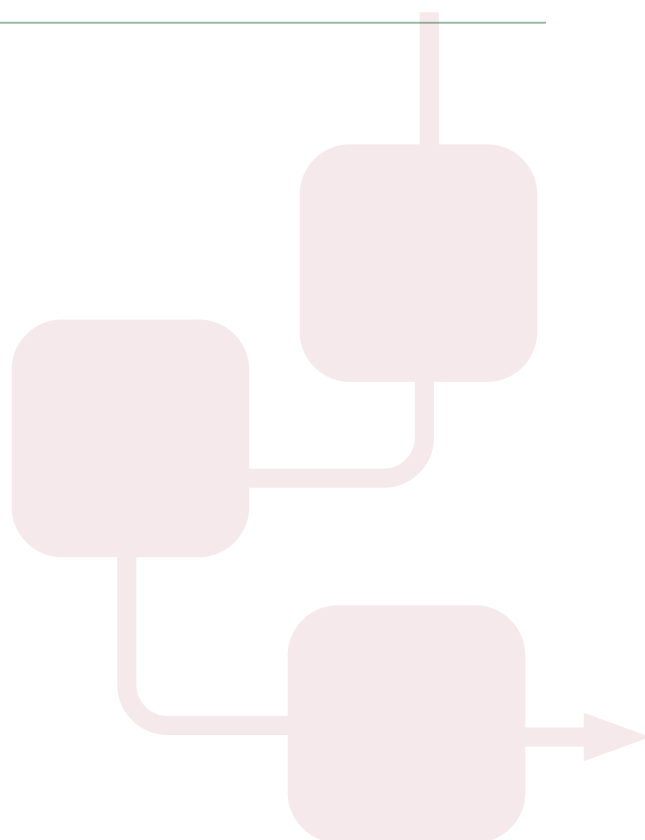
Dela in klassen i tre olika grupper. Två av grupperna ska möta varandra i debatt och en grupp ska vara åhörare och lyssna efter retoriska grepp, nyanser och värdeladdning i olika ord.

Exempel på debattfrågor:

- Ska skolan enbart servera vegetarisk mat?
- Ska vi ha kameraövervakning i skolan?

En grupp är för och en grupp är emot. Titta på frågan ur olika perspektiv. (Individ, samhälle, nationellt, globalt etc.)

Se till så att det finns tid och möjlighet för åhörare att ställa frågor till deltagarna i debatten.

Metod 11

Memory

Utifrån det arbetsområde som eleverna läser i undervisningen, till exempel Sveriges styre, kan eleverna skriva ner begrepp som är viktiga.

Ett tips är att starta med en film och att eleverna under filmens gång tar ut viktiga begrepp. Dela sedan in eleverna i mindre grupper. I grupperna ska de nu hjälpa varandra att ta reda på begreppens innebörd.

Skriv begreppet på en lapp och beskrivningen av begreppen på en annan lapp. Blanda alla lappar och låt eleverna spela Memory. De ska alltså para ihop rätt begrepp med rätt beskrivning.

Metod 12

Med andra ord

Övningen påminner om Memory, men här gäller det att tävla i par och förklara vad olika begrepp betyder, utan att avslöja själva begreppet, för att vinna poäng.

Ni har ett antal lappar med olika begrepp som är viktiga för det arbetsområde ni just nu arbetar med i undervisningen.

Förslag på begrepp:

- Riksdag
- Regering
- Proposition
- Motion
- Utskott
- Partigrupp
- Votering
- Riksdagsledamöter
- Lag

Den ena personen i paret tar en lapp och försöker förklara begreppet med andra ord för sin medspelare som ska gissa vad som står på lappen.

Paret har 1 minut på sig att klara så många lappar som möjligt, sedan går turen över till det andra paret. Det par som tagit flest lappar när samtliga lappar är slut, har vunnit.

Metod 13

Talarrunda

– metod för alla att komma till tals

Metoden innebär att gå laget runt och låta alla komma till tals. Detta är ett bra sätt att låta dem som inte vanligtvis tar mycket plats, att uttala sig.

Tips!

Använd en så kallad "talarpinne" eller "talarsten" vilket, precis som det låter, kan vara en pinne eller sten som markerar vem som har ordet. Innehavaren av pinnen/stenen får inte avbrytas. Talarpinnen/stenen skickas vidare till nästa person på tur.

För att begränsa talarrundan kan alla få max en minuts talartid. Bra om någon i gruppen har koll på tiden! Ett annat sätt att begränsa tiden är att bestämma vilken eller vilka frågor som ska besvaras.

- Vad innebär demokrati för mig?
- Vad vill jag prata mer om nästa gång?

Bromsa den som överträder tiden, en viktig funktion med talarrundor är att alla ska få komma till tals på samma premisser.

Metod 14

Termometern

Till termometern används frågor med två svarsalternativ som står i motsats till varandra. Markera en linje på golvet. Eleverna ska, under övningen, ha möjlighet att ställa sig längs med linjen för att på så sätt gradera sitt svar.

- Möblera om så att det går att röra sig fritt i rummet. Lägg ut ett band eller liknande på golvet, i mitten av bandet märks siffran noll ut. De olika sidorna av bandet representerar plus och minus, som en termometer. Eleverna kan ställa sig längre ifrån eller närmare mitten för att gradera sitt svar.
- Före övningen startar är det viktigt att förklara att lärarens roll är att hålla sig neutral och inte lägga in egna värderingar i övningen.
- Läraren läser upp ett påstående och förklarar hur skalans ytterligheter graderas. Fråga några elever efter varje påstående om varför de valde som de gjorde. Förklara att de inte behöver svara om de inte vill. Uppmuntra eleverna att diskutera sina val.

Alla måste känna sig trygga i övningen och därför är det viktigt att markera direkt om någon olämplig eller taskig kommentar yttras. Före denna övning är det bra att ha gått igenom regler för värderingsövningar och samtal, se metod 2 och 4.

Fortsätt att läsa upp påståenden. Lämna utrymme för reflektion och diskussion efter varje fråga.

Obs!

Förslag på påståenden

Kan unga påverka politikerna?	Absolut	Inte alls
Politik är viktigt	... oviktigt
Mänskliga rättigheter är viktigt	...oviktigt

Metod 15

Sluta – börja – fortsätt

Denna metod innebär att eleverna utvärderar och tycker till om arbetssätt och metoder i undervisningen. Dessutom är det ett konkret sätt att arbeta med elevinflytande på.

Metoden kan användas när ett arbetsområde ska planeras eller när ett område ska utvärderas, för att se bra saker som gruppen gör och vill fortsätta med, eller det som gruppen tycker är dåligt och vill sluta med.

Ta fram tre papper, med följande rubriker:

<p style="text-align: center;">Sluta</p> <p style="text-align: center;">Vad ska vi sluta med?</p> <p style="text-align: center;">Vad vill vi ta bort?</p> <p style="text-align: center;">Vad är vi inte nöjda med?</p>	<p style="text-align: center;">Börja</p> <p style="text-align: center;">Vad kan vi börja med?</p> <p style="text-align: center;">Har vi en idé vi vill genomföra?</p>	<p style="text-align: center;">Fortsätta</p> <p style="text-align: center;">Det här gör vi bra och vill fortsätta med.</p>
---	--	---

- Låt varje elev tänka själv i några minuter. Var och en skriver sedan ner vad de tycker på post-it-lappar och sätter upp detta under respektive rubrik på bladen.
- Diskutera sedan i mindre grupper och rösta fram de förslag som gruppen vill genomföra.

Metod 16

Rollspel om demokrati och mänskliga rättigheter

Demokratiwerkstaden i klassrummet

I Demokratiwerkstaden i klassrummet får eleverna pröva på uppdraget som riksdagspolitiker och fatta beslut i viktiga samhällsfrågor. Genom att eleverna själva får söka fakta, diskutera, förhandla och fatta beslut får eleverna öva beslutsvägar och ta del av demokratiska processer. Spelet gör det lättare att förstå hur politik på riksplanet fungerar.

Länk till *Demokratiwerkstaden i klassrummet* ➡

Det levande valet

Två olika rollspel framtaget för Skolval. (Sveriges elevråd, SVEA och Spelhobbyförbundet, Sverok)

- *Republiken och skolan* – Ett rollspel om demokratifrågor och riksdagsvalet.
- *Rådet* – ett rollspel om demokratifrågor och Europaparlamentsvalet.

Länk till *Det levande valet* ➡

Kollektivet – rollspel om EU

(GR-utbildning)

Rollspelet handlar om att konkretisera EU-frågorna och sätta in dem i relevanta samhällsperspektiv. Eleverna är medlemmar i ett kollektiv som får lösa problem och göra aktiva ställningstaganden. Deltagarna i kollektivet ska komma fram till regler om till exempel in- och utflytt, rökning och städning. Deltagarna röstar och spelet liknas vid förhållanden mellan länder inom EU.

Länk till *Kollektivet* ➡

Svenska FN-förbundet

Svenska FN-förbundet har inspirationsmaterial och har tagit fram flera pedagogiska rollspel om mänskliga rättigheter, barn på flykt och rasism. Rollspelen syftar till att ge en inblick i hur FN arbetar med att granska staters efterlevnad av de mänskliga rättigheterna.

På Svenska FN-förbundets hemsida finns information om hur det går till att spela rollspel. I utbildningspaketet finns tips om rollspel som fördjupning vid olika undervisningsexempel.

Länk till *Svenska FN-förbundet* ➡

Minister för en dag

Folk och Försvar har utvecklat den scenariobaserade utbildningen *Minister för en dag*: en praktisk simuleringsövning, följd av en problematiserande diskussion. Under utbildningen får deltagarna lära sig tolka och förstå olika skeenden om de mekanismer som idag styr internationell politik.

Scenarioövningen tar cirka 3,5 h och för att boka behöver det vara minst 15 deltagare.

Länk till *Minister för en dag* ➡

Skolmaterialet Demokratisk beredskap är framtaget av **Charlotta Granath**. Charlotta är förstelärare i demokrati- och värdegrundsfrågor samt lärare på Stiftelsen Viktor Rydbergs gymnasium och på lärarutbildningen vid Södertörns högskola. Hon är skolambassadör för EU, styrelseledamot i Emerichfonden, medlem i Svenska Lottakåren och författare till böcker och undervisningsmaterial om demokrati, mänskliga rättigheter, hållbar utveckling och digital kompetens.

Charlotta har under flertalet år byggt upp elevrådsverksamhet inom grund- och gymnasieskolor och har lett flera regeringsuppdrag via Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, om EU, demokrati och skolval. Charlottas drivkraft ligger i att få vara med och bidra till ett samhälle där barn och unga ges förutsättningar och får möjlighet att delta på lika villkor. Genom läraryrket och författarskapet har hon möjlighet att påverka och får driva utveckling med elever och studenter varje dag. Med kreativa arbetssätt

och metoder, nära samarbeten med såväl näringsliv och föreningar som med överlevande från Förintelsen och politiker har hon en tydlig verklighetsanknytning. Charlotta har prisats flerfaldigt, bland annat med Region Stockholms pris för arbete mot främlingsfientlighet och rasism, Sveriges största pris i skolutvecklingsfrågor Helgepriset, vinnare av Lärargalan, Eldsjälspriset av Kung Carl XVI Gustaf, Hédi Frieds lärarpris och pedagogpriset Det gyllene äpplet. För Svenska Lottakåren har Charlotta lett utbildningar i demokrati.

Svenska Lottakåren är en ideell, allmännyttig och partipolitiskt obunden frivillig försvarsorganisation som ger kvinnor konkreta möjligheter att engagera sig i frågor som rör din och samhällets säkerhet, både nationellt och internationellt.

Sedan 1924 har Svenska Lottakåren stått för folkförankring och uppslutning kring hur vi tillsammans skapar ett säkrare samhälle. Ytterst är vi budbärare av varför frågor som fred, demokrati och mänskliga rättigheter är värda att försvara.

Läs mer om oss på svenskalottakaren.se

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Material är framtaget med finansiellt stöd av **Myndigheten för samhällsskydd och beredskap**, MSB.

Läs mer om Myndigheten för samhällsskydd och beredskap på msb.se

Har du frågor eller synpunkter kring innehållet
är du välkommen att höra av dig till
info@svenskalottakaren.se